

Analiza stanu prawnego i dobrych praktyk w zakresie ochrony owadów zapylających

Kraków, 8 marca 2018 r.

Spis treści

I. Uwagi wstępne	3
Przedmiot i zakres analizy.....	3
Podstawa prawna i skróty.....	3
II. Stan prawny i propozycje zmian.....	6
Zagadnienia definicyjne	6
Owady zapylające –zapylacze	6
Integrowana ochrona roślin	7
Podmioty zobowiązane do stosowania integrowanej ochrony roślin	13
Dobre praktyki ochrony roślin.....	15
Szkolenia i podnoszenie świadomości społeczeństwa	17
Ochrona zwierząt	21
Ustawa o ochronie zwierząt.....	22
Ustawa o ochronie przyrody.....	23
Możliwość wprowadzenia szczegółowych regulacji odnoszących się do owadów zapylających ze względu na określone zagrożenie.....	29
Ustawa o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.....	31
Stosowanie środków ochrony roślin	32
Insektycydy – neonicotynoidy	33
Ustawa o środkach ochrony roślin	35
Produkcja rolnicza.....	56
Integrowana ochrona i produkcja roślin.....	56
Dobra praktyka rolnicza	58
Dopłaty dla rolników.....	60
Prawo miejscowe.....	63
III. WNIOSKI	64

I. Uwagi wstępne

Niniejsza analiza prawna została przygotowana przez Fundację Frank Bold (dalej: Opiniujący) na zlecenie Greenpeace Polska (dalej: Zleceniodawca).

Przedmiot i zakres analizy

Przedmiotem niniejszej analizy jest sporządzenie opracowania prawnego na potrzeby Narodowej Strategii Ochrony Owadów Zapylających dot. istniejącego stanu prawnego, praktyki i polityk w zakresie prawnej ochrony owadów zapylających.

Niniejsza analiza obejmuje badanie aktualnego stanu prawnego oraz propozycje możliwych kierunków zmian istniejących regulacji prawnych w celu zwiększenia efektywności ochrony owadów zapylających (propozycje te zostały ujęte w ramach).

Podstawa prawna i skróty

Analiza została przygotowana na podstawie następujących aktów prawnych:

1. ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (dalej: u.o.p.),
2. ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (dalej: u.o.z.),
3. ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (dalej: u.o.z.z.),
4. ustawy z dnia 9 listopada 2012 r. o nasiennictwie (dalej: u.o.n.),
5. ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (dalej: u.ś.o.r.),
6. ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (dalej: u.o.h.),
7. ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (dalej: u.o.r.),
8. ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (dalej: p.o.ś.),
9. ustawy z dnia 5 lutego 2015 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (dalej: u.p.b.),
10. ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (dalej: u.s.g.),
11. rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (dalej: Rozporządzenie dot. ochrony gatunkowej zwierząt);
12. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi 1 z dnia 11 lipca 2016 r. w sprawie zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł (dalej: Rozporządzenie dot. zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł),

13. rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 grudnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia programu mającego na celu poszerzenie wiedzy o ryzyku wystąpienia chorób zakaźnych w rodzinach pszczelich (dalej: Rozporządzenie dot. programu poszerzania wiedzy),
14. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 r. w sprawie warunków stosowania środków ochrony roślin (dalej: Rozporządzenie dot. warunków stosowania środków ochrony roślin),
15. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin (dalej: Rozporządzenie dot. integrowanej ochrony roślin),
16. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 maja 2013 r. w sprawie sposobu postępowania przy stosowaniu i przechowywaniu środków ochrony roślin (dalej: Rozporządzenie dot. sposobu stosowania środków ochrony roślin),
17. obwieszczenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2013 r. w sprawie krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin (dalej: Obwieszczenie dot. KPD),
18. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 maja 2013 r. w sprawie szkoleń w zakresie środków ochrony roślin (dalej: Rozporządzenie dot. szkoleń),
19. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (dalej: Rozporządzenia dot. sposobu stosowania nawozów),
20. rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 marca 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (dalej: Rozporządzenie dot. ewidencji gruntów);
21. rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 maja 2015 r. w sprawie liczby punktów, jaką przypisuje się stwierdzonej niezgodności, oraz procentowej wielkości kary administracyjnej w zależności od liczby punktów przypisanych stwierdzonym niezgodnościom (dalej: Rozporządzenia dot. liczby punktów),
22. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylające dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (dalej: Rozporządzenie nr 1107/2009),
23. rozporządzenia (WE) NR 396/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w żywności i paszy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego oraz na ich powierzchni, zmieniające dyrektywę Rady 91/414/EWG,
24. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej

- oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008 (dalej: Rozporządzenie nr 1306/2013),
25. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (Ue) Nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającego Rozporządzenie Rady (We) Nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (We) Nr 73/2009 (dalej: Rozporządzenie nr 1307/2013);
 26. dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (dalej: Dyrektywa 2009/128/WE),
 27. rozporządzenia Wykonawczego Komisji (UE) NR 485/2013 z dnia 24 maja 2013 r. zmieniającego rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzania substancji czynnych: klotianidyna, tiametoksam i imidachlopyrd oraz zabraniającego stosowania i sprzedaży nasion zaprawionych środkami ochrony roślin zawierającymi te substancje czynne (dalej: Rozporządzenie Wykonawcze Komisji),
 28. ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (dalej: Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia),
 29. ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (dalej: k.p.a.),
 30. ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (dalej: k.k.).

II. Stan prawny i propozycje zmian

Zagadnienia definicyjne

W niniejszej części zostaną przedstawione podstawowe zagadnienia definicyjne odnoszące się do problematyki ochrony prawnej owadów zapylających, integrowanej ochrony roślin oraz zasad dobrej praktyki ochrony roślin. Powyższe pojęcia będą następnie pojawiać się przy okazji szczegółowej analizy zapisów ustawy, jednak ze względu na ich kluczowe znaczenie dla tematu niniejszej analizy, należy je przedstawić na wstępie.

Owady zapylające -zapylacze

W polskich przepisach prawnych brak jest definicji owadów zapylających. Zgodnie z publikacjami naukowymi z zakresu przyrody pojęcie „owady zapylające” odnosi się do owadów biorących udział w zapylaniu wielu roślin, poprzez przenoszenie pyłku. Do owadów zapylających zalicza się pszczoły i „nie-pszczoły”: muchówki, motyle, trzmiele, bzygi, osy.

W polskich przepisach prawnych najczęściej uwagi poświęcono pszczole miodnej (łac. *Apis mellifera*), która zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt h u.o.h. jest zaliczana do zwierząt gospodarskich. Przepisy nie odnoszą się w sposób zindywidualizowany do pozostałych owadów zapylających, stąd też należy przyjąć, że każdorazowo kiedy ustawy odnoszą się do szerokiej kategorii „zwierząt” w jej skład wchodzi wszystkie owady zapylające. Na marginesie należy nadmienić, że w polskim prawodawstwie brak jest ustawowej definicji zwierzęcia, a art. 1 ust. 1 u.o.z. wskazuje jedynie, że zwierzę jest istotą żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Jednak zgodnie z ust. 2 powyższego przepisu, w sprawach nieuregulowanych w u.o.z. do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Zgodnie ze Słownikiem Języka Polskiego zwierzę to każde żywe stworzenie oprócz człowieka. W związku z powyższym należy przyjąć, że owady zapylające są zwierzętami, a dodatkowo, pszczoła miodna jest również zwierzęciem gospodarskim.

Polskie prawodawstwo posługuje się również pojęciem „organizmów pożytecznych”, do których zgodnie z Rozporządzeniem dot. integrowanej ochrony roślin zalicza się, w szczególności, owady zapylające.

Aktualnie w przepisach brak jest jasnego określenia definicji owadów zapylających jako stawonogów. Biorąc pod uwagę wcześniej obowiązujące prawodawstwo, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 17 stycznia 2003 r. w sprawie kategorii i grup produktów biobójczych według ich przeznaczenia, które utraciło już moc, do grupy 18 zalicza się: „Produkty do zwalczania owadów, roztoczy i innych stawonogów. Produkty biobójcze stosowane do zwalczania stawonogów (np. owadów, pajęczaków, skorupiaków)”. Z powyższego zapisu można wywnioskować, że owady, w tym owady zapylające, na gruncie ww. rozporządzenia, były uznawane za stawonogi. W aktualnym stanie prawnym brak jest jasnych zapisów w tym zakresie, a zatem nie można z całą

pewnością stwierdzić, że owady zapylające należy jednoznacznie zaliczyć do stawonogów. W przypadku potrzeby dokonania kwalifikacji owadów jako stawonogów można posłużyć się uzupełniająco wiedzą z zakresu biologii, zgodnie z którą owady stanowią gromadę stawonogów z podtypu sześcionogich¹. W związku z powyższym należy przyjąć, że o ile etykieta wspomina o ochronie stawonogów to w tym zakresie powinna odnosić się również do owadów zapylających.

Integrowana ochrona roślin

Integrowana ochrona roślin stanowi pojęcie istotne w kontekście ochrony owadów pożytecznych. Jej regulacja prawna jest dość złożona, gdyż opiera się na przepisach prawa unijnego, w tym rozporządzeniu, które ma zasięg ogólny, wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich oraz dyrektywach, których postanowienia są implementowane do przepisów prawa krajowego. Ponadto polski prawodawca wdrożył część postanowień wynikających zarówno z Rozporządzenia nr 1107/2009 jak i szeregu dyrektyw do ustawy o środkach ochrony roślin oraz do rozporządzeń stanowiących akty wykonawcze. W związku z powyższym w dalszej analizie, zbadane zostaną zależności pomiędzy powyższymi przepisami, ze szczególnym uwzględnieniem prawidłowej implementacji przepisów prawa unijnego do prawa krajowego.

➤ Rozporządzenie nr 1107/2009

Preambuła do Rozporządzenia nr 1107/2009 w punkcie 35 stanowi, że *w celu zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia ludzi i zwierząt oraz środowiska, środki ochrony roślin powinny być stosowane w sposób właściwy, zgodnie z wydanym zezwoleniem, z uwzględnieniem zasad integrowanej ochrony roślin, przy czym zawsze wtedy, gdy jest to możliwe, priorytetowo należy traktować niechemiczne i naturalne rozwiązania alternatywne.*

Zgodnie z art. 55 Rozporządzenia nr 1107/2009: *Środki ochrony roślin muszą być stosowane **właściwie**. Właściwe stosowanie obejmuje **stosowanie zasad dobrej praktyki ochrony roślin** i spełnianie warunków ustanowionych zgodnie z **art. 31 i podanymi w etykietach**. Musi być ono również zgodne z przepisami dyrektywy 2009/128/WE, a **w szczególności z ogólnymi zasadami integrowanej ochrony roślin**, o których mowa w art. 14 tej dyrektywy oraz w załączniku III do niej, które będą stosowane najpóźniej dnia 1 stycznia 2014 r.*

Art. 31 Rozporządzenia nr 1107/2009 dotyczy treści zezwoleń, określających wymogi związane z wprowadzaniem do obrotu oraz stosowaniem środków ochrony roślin. Natomiast art. 14 dyrektywy 2009/128/WE i Załącznik III określa ogólne zasady integrowanej ochrony roślin.

➤ Dyrektywa 2009/128/WE

1 Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/owady:3952864.html>

Preambuła do dyrektywy 2009/128/WE stanowi, że:

18 - Stosowanie ogólnych zasad integrowanej ochrony roślin oraz wytycznych w zakresie integrowanej ochrony roślin dla poszczególnych upraw i sektorów przez **wszystkich rolników** doprowadziłoby do bardziej ukierunkowanego stosowania wszystkich dostępnych metod zwalczania szkodników, w tym pestycydów. **Przyczyniłoby się ono zatem do dalszego zmniejszania zagrożeń dla zdrowia ludzi i dla środowiska oraz do zmniejszania zależności od stosowania pestycydów.** Państwa członkowskie powinny działać na rzecz rolnictwa o niskim zużyciu pestycydów, w szczególności na rzecz integrowanej ochrony roślin, oraz stworzyć niezbędne warunki i środki umożliwiające wdrożenie technik integrowanej ochrony roślin.

19 - **Na podstawie rozporządzenia (WE) nr 1107/2009 oraz niniejszej dyrektywy, wprowadzenie w życie zasad integrowanej ochrony roślin jest obowiązkowe, a zasada pomocniczości ma zastosowanie do sposobu ich wprowadzania w życie.** Państwa członkowskie powinny opisać w ich krajowych planach działania, w jaki sposób zapewniają wprowadzanie w życie zasad integrowanej ochrony roślin, dając, tam gdzie to możliwe, pierwszeństwo niechemicznym metodom ochrony roślin, ochrony przed szkodnikami i zarządzania uprawami

Artykuł 3 dyrektywy 2009/128/WE zawiera słowniczek pojęć, zgodnie z którym „integrowana ochrona roślin” oznacza **staranne rozważenie wszystkich dostępnych metod ochrony roślin, a następnie przedsięwzięcie właściwych środków mających na celu zahamowanie rozwoju populacji organizmów szkodliwych oraz utrzymanie stosowania środków ochrony roślin i innych form interwencji na ekonomicznie i ekologicznie uzasadnionym poziomie, a także zmniejszenie lub zminimalizowanie zagrożenia dla zdrowia ludzi i dla środowiska.** „Integrowana ochrona roślin” kładzie nacisk na uzyskanie zdrowych plonów przy minimalnych zakłóceniach funkcjonowania ekosystemu rolniczego i zachęca do stosowania naturalnych sposobów zwalczania szkodników.

Artykuł 14 dyrektywy 2009/128/WE zawiera dalsze przepisy dot. *Integrowanej ochrony roślin*:

1. Państwa członkowskie podejmują **wszelkie konieczne środki w celu zachęcania do stosowania ochrony roślin o niskim zużyciu pestycydów**, przyznając zawsze, gdy to możliwe, **pierwszeństwo metodom niechemicznym, aby profesjonalni użytkownicy** pestycydów przechodzili na stosowanie dostępnych praktyk i produktów do walki z danym organizmem szkodliwym, które stwarzają najmniejsze zagrożenie dla zdrowia ludzi i dla środowiska. Ochrona roślin o niskim zużyciu pestycydów obejmuje **integrowaną ochronę roślin oraz rolnictwo ekologiczne** zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych..

2. Państwa członkowskie ustanawiają lub wspierają ustanowienie wszelkich warunków niezbędnych do wdrożenia integrowanej ochrony roślin. W szczególności zapewniają one, aby **użytkownicy profesjonalni mieli do dyspozycji informacje i narzędzia do monitorowania organizmów szkodliwych i podejmowania odpowiednich decyzji, jak również usługi doradcze w zakresie integrowanej ochrony roślin.**

3. Do dnia 30 czerwca 2013 r. państwa członkowskie składają Komisji sprawozdanie dotyczące wdrożenia ust. 1 i 2, a w szczególności dotyczące tego, czy stworzono warunki niezbędne do wdrożenia integrowanej ochrony roślin.

4. Państwa członkowskie opisują w **krajowych planach działania**, w jaki sposób zapewniają, by ogólne zasady integrowanej ochrony roślin przedstawione w załączniku III zostały **wdrożone przez wszystkich profesjonalnych użytkowników do dnia 1 stycznia 2014 r.**

Środki mające na celu zmianę elementów innych niż istotne niniejszej dyrektywy odnoszące się do zmiany załącznika III w celu uwzględnienia postępu naukowo-technicznego przyjmowane są zgodnie z procedurą regulacyjną połączoną z kontrolą, o której mowa w art. 21 ust. 2.

5. Państwa członkowskie **wprowadzają odpowiednie zachęty, by skłaniać użytkowników profesjonalnych do dobrowolnego wdrażania wytycznych w zakresie integrowanej ochrony roślin dla poszczególnych upraw lub sektorów.** Wytyczne takie mogą zostać opracowane przez władze publiczne lub organizacje reprezentujące określonych użytkowników profesjonalnych. **W krajowych planach działania państwa członkowskie odnoszą się do tych wytycznych, które uznają za adekwatne i właściwe.**

Załącznik III do dyrektywy 2009/128/WE określa *Ogólne zasady integrowanej ochrony roślin*

1. Zapobieganie występowaniu organizmów szkodliwych lub minimalizowanie ich negatywnego wpływu na rośliny uprawne należy osiągać lub wspierać między innymi przez:

— **plodozmian,**

— **stosowanie właściwych technik uprawy** (np. zwalczanie chwastów przed siewem lub sadzeniem roślin, termin i norma wysiewu, stosowanie wsiewek, uprawa bezorkowa, cięcie i siew bezpośredni),

— w odpowiednich przypadkach stosowanie odmian odpornych/tolerancyjnych i materiału siewnego i nasadzeniowego kategorii standard/kwalifikowany,

— **stosowanie zrównoważonego nawożenia, wapnowania i nawadniania/odwadniania,**

— stosowanie środków higieny (np. regularne czyszczenie maszyn i sprzętu), by zapobiec rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych,

— **ochrona i stwarzanie warunków dla występowania ważnych organizmów pożytecznych, np. poprzez stosowanie odpowiednich metod ochrony roślin lub wykorzystywanie ekologicznych struktur w miejscu produkcji i poza nim.**

2. Organizmy szkodliwe muszą być monitorowane przy zastosowaniu odpowiednich metod i narzędzi, jeśli są one dostępne. Wśród takich narzędzi powinny znaleźć się **monitoring pól oraz systemy ostrzegania, prognozowania i wczesnego diagnozowania** oparte na solidnych podstawach naukowych, tam gdzie możliwe jest ich zastosowanie, a także doradztwo osób o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych.

3. Na podstawie wyników działań monitorujących użytkownik profesjonalny musi zdecydować, czy stosować metody ochrony roślin i kiedy je stosować. Podstawowymi czynnikami wpływającymi na podejmowanie decyzji są pewne i oparte na solidnych podstawach naukowych progi szkodliwości występowania organizmów szkodliwych. Jeśli jest to wykonalne, przed zabiegiem ochrony roślin należy wziąć pod uwagę wartości progów szkodliwości dla danego regionu, konkretnego obszaru, uprawy i konkretnych warunków pogodowych.

4. Nad metody chemiczne przedkładać należy zrównoważone metody biologiczne, fizyczne i inne metody niechemiczne, jeżeli zapewniają one zadowalającą ochronę przed organizmami szkodliwymi.

5. Stosowane pestycydy muszą być jak najbardziej ukierunkowane na osiągnięcie danego celu i powodować jak najmniej skutków ubocznych dla zdrowia ludzi, dla organizmów niebędących celem zwalczania i dla środowiska.

6. Użytkownik profesjonalny powinien ograniczać stosowanie pestycydów i inne formy interwencji do niezbędnego poziomu, np. poprzez zredukowanie dawek, ograniczenie ilości wykonywanych zabiegów lub stosowanie dawek dzielonych, biorąc pod uwagę, czy można zaakceptować dany poziom zagrożenia roślin i czy interwencje te nie zwiększają ryzyka rozwoju odporności organizmów szkodliwych.

7. Jeśli wiadomo, że istnieje ryzyko powstania odporności na dany preparat, a nasilenie występowania organizmów szkodliwych wymaga wielokrotnego stosowania pestycydów w danych uprawach, należy zastosować dostępne strategie przeciwdziałające rozwojowi odporności, by zachować skuteczność tych produktów. Może to obejmować stosowanie wielu pestycydów o różnych mechanizmach działania.

8. Użytkownik profesjonalny powinien sprawdzać efekty zastosowanych metod ochrony roślin przy pomocy zapisów o przeprowadzonych zastosowaniach pestycydów oraz działań monitorujących występowanie organizmów szkodliwych.

➤ Przepisy prawa polskiego

Na gruncie prawa polskiego, postanowienia dyrektywy 2009/128/WE zostały częściowo wdrożone przez Rozporządzenie dot. integrowanej ochrony roślin i ustawę o środkach ochrony roślin.

Zgodnie z art. 2 pkt 16 u.ś.o.r., *integrowana ochrona roślin to sposób ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi polegający na wykorzystaniu wszystkich dostępnych metod ochrony roślin, w szczególności metod niechemicznych, w sposób minimalizujący zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska.*

Zgodnie z § 1 ust. 1 Rozporządzenia dot. integrowanej ochrony roślin rozumie się przez nią wszystkie dostępne działania i metody ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi, w tym stosowanie przede wszystkim działań lub metod niechemicznych, a w szczególności:

- 1) stosowanie płodozmianu, terminu siewu lub sadzenia, lub obsady roślin, w sposób ograniczający występowanie organizmów szkodliwych,
- 2) stosowanie agrotechniki w sposób ograniczający występowanie organizmów szkodliwych, w tym stosowanie mechanicznej ochrony roślin,

3) wykorzystywanie odmian odpornych lub tolerancyjnych na organizmy szkodliwe oraz materiału siewnego wytworzonego i poddanego ocenie zgodnie z przepisami o nasiennictwie,

4) stosowanie nawożenia, nawadniania i wapnowania, w sposób ograniczający występowanie organizmów szkodliwych,

5) przeprowadzanie czyszczenia i dezynfekcji maszyn, opakowań i innych przedmiotów, zapobiegające występowaniu i rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych,

6) **ochronę organizmów pożytecznych oraz stwarzanie warunków sprzyjających ich występowaniu, w szczególności dotyczy to owadów zapylających i naturalnych wrogów organizmów szkodliwych**

- jeżeli stosowanie danego działania lub metody jest możliwe, pozwala na ograniczenie występowania organizmów szkodliwych lub efektywną ochronę roślin przed tymi organizmami, stwarza mniejsze zagrożenie dla środowiska niż działania lub metody chemiczne oraz jest ekonomicznie uzasadnione.

Zgodnie z art. 2 pkt 15 u.ś.o.r. przez metody niechemiczne rozumie się *metody ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi inne niż wykorzystujące chemiczne środki ochrony roślin, w szczególności metody agrotechniczne, fizyczne, mechaniczne lub biologiczne.*

Powyższe postanowienia oznaczają, że integrowana ochrona roślin wymaga od użytkowników przede wszystkim stosowania działań i metod niechemicznych. W rezultacie stosowanie zabiegów chemicznej ochrony roślin dopuszczalne jest w przypadku gdy stosowanie niechemicznego działania lub metody ochrony roślin nie jest możliwe ze względu na jedną z przesłanek określonych w końcowej części przepisu. Zatem, jeżeli stosowanie danego działania lub metody niechemicznej:

- jest możliwe,
- **oraz** pozwala na ograniczenie występowania organizmów szkodliwych lub efektywną ochronę roślin przed tymi organizmami,
- **oraz** stwarza mniejsze zagrożenie dla środowiska niż działania lub metody chemiczne
- **oraz** jest ekonomicznie uzasadnione,

użytkownik powinien zastosować tą metodę. Jednak w przypadku gdy choć jedna z powyższych przesłanek nie jest spełniona np. gdy dane działanie lub metoda niechemiczna nie jest ekonomicznie uzasadniona, użytkownik może użyć działań lub metod chemicznych. W świetle przywołanych wyżej przepisów unijnych wydaje się, że przesłanki określone przez polskiego prawodawcę można uznać za zapewniające zadowalającą ochronę przed organizmami szkodliwymi, która jest przewidziana w przepisach unijnych.

Omawiane Rozporządzenie przewiduje również wymogi związane ze stosowaniem chemicznych środków. Zgodnie z § 1 ust. 2 tego Rozporządzenia, *przeprowadzając zabiegi chemicznej ochrony roślin, należy uwzględnić:*

- 1) **dobór środków ochrony roślin w taki sposób, aby minimalizować negatywny wpływ zabiegów ochrony roślin na organizmy niebędące celem zabiegu, w szczególności dotyczy to owadów zapylających i naturalnych wrogów organizmów szkodliwych;**
- 2) ograniczanie liczby zabiegów i ilości stosowanych środków ochrony roślin do niezbędnego minimum;
- 3) przeciwdziałanie powstawaniu odporności organizmów szkodliwych na środki ochrony roślin poprzez właściwy dobór i przemienne stosowanie tych środków.

W końcu, zgodnie z § 2 tego Rozporządzenia, *podjęcie działań lub metod ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi powinno być **poprzedzone monitorowaniem występowania tych organizmów i uwzględniać aktualną wiedzę z zakresu ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi, w tym, jeżeli jest to uzasadnione, z uwzględnieniem:***

- 1) progów ekonomicznej szkodliwości organizmów szkodliwych wskazujących, kiedy wykonanie chemicznych zabiegów ochrony roślin jest ekonomicznie uzasadnione, lub
- 2) **wskazań wynikających z opracowań naukowych umożliwiających określenie optymalnych terminów wykonania chemicznych zabiegów ochrony roślin, w szczególności w oparciu o dane meteorologiczne oraz znajomość biologii organizmów szkodliwych (programów wspomagania decyzji w ochronie roślin), lub**
- 3) **informacji uzyskanych od osób świadczących usługi doradcze dotyczące metod ochrony roślin w zakresie realizacji wymagań integrowanej ochrony roślin oraz stosowania środków ochrony roślin.**

Podsumowując, stosowanie integrowanej ochrony roślin wymaga w pierwszej kolejności, monitorowania występowania organizmów szkodliwych i uwzględniania aktualnej wiedzy z zakresu ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi. Na podstawie powyższych danych, użytkownik powinien starannie rozważyć wszystkie dostępne metody ochrony roślin, a następnie podjąć decyzję o wyborze środka, który będzie jednocześnie hamował rozwój populacji organizmów szkodliwych, będzie ekonomicznie i ekologicznie uzasadniony oraz będzie minimalizował zagrożenia dla zdrowia ludzi i dla środowiska. W związku z powyższym, integrowalna ochrona roślin zakłada pierwszeństwo stosowania metod niechemicznych (agrotechnicznych, fizycznych, mechanicznych lub biologicznych), a dopiero w przypadku gdy nie jest to uzasadnione ze względu na przesłanki określone w § 1 ust. 1 Rozporządzenia dot. integrowanej ochrony roślin, stosowanie metod chemicznej ochrony roślin z uwzględnieniem wymogów określonych w ustępie 2 powyższego przepisu.

Zgodnie z informacjami udostępnionymi przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (dalej: MRiRW) „integrowana ochrona roślin wykorzystuje w pełni wiedzę o organizmach szkodliwych dla roślin (w szczególności o ich biologii i szkodliwości) w celu określenia **optymalnych terminów** dla podejmowania działań zwalczających te organizmy, a także **wykorzystuje naturalne występowanie organizmów pożytecznych**, w tym drapieżców i pasożytów organizmów szkodliwych dla roślin, a także postępuje się ich introdukcją. Tym samym integrowana ochrona roślin pozwala

ograniczyć stosowanie chemicznych środków ochrony roślin do niezbędnego minimum i w ten sposób **ograniczyć presję na środowisko naturalne oraz chroni bioróżnorodność środowiska rolniczego**².

Z powyższego wynika, że minimalizacja zagrożenia dla zwierząt (oraz zdrowia ludzi i środowiska w ogóle) stanowi podstawową zasadę stosowania środków ochrony roślin. Zasada ta jest często przywoływana w ustawie o środkach ochrony roślin, jako klauzula ograniczająca dopuszczalność poszczególnych działań. Natomiast, integrowana ochrona roślin uwzględnia wiadomości specjalistyczne z zakresu biologii i rolnictwa, w celu dostosowania działań z użyciem środków ochrony roślin do wymogów ochrony bioróżnorodności środowiska rolniczego przy jednoczesnym zapewnieniu ich skuteczności. Stąd też należy przyjąć, że integrowana ochrona roślin określa sposób prowadzenia działań na rzecz ochrony roślin przy zapewnieniu ochrony zwierząt, w szczególności zwierząt pożytecznych, do których zalicza się owady zapylające.

Podmioty zobowiązane do stosowania integrowanej ochrony roślin

Zgodnie z definicją zawartą w dyrektywie 2009/128/WE, do której odsyła Rozporządzenie nr 1107/2009, „użytkownik profesjonalny” oznacza każdą osobę, która stosuje pestycydy **w toku swej działalności zawodowej**, w tym operatorów, techników, pracowników i osoby samozatrudnione, zarówno w sektorze rolnym, jak i w innych sektorach. W polskich przepisach, art. 2 pkt 24 u.ś.o.r. zawiera definicję użytkownika profesjonalnego, którą jest *osoba fizyczna, która stosuje środki ochrony roślin w celach innych niż własne niezarobkowe potrzeby, w szczególności w ramach działalności gospodarczej lub zawodowej, w tym w rolnictwie i leśnictwie*. Natomiast zgodnie z art. 2 pkt 25 u.ś.o.r. definicja użytkownika nieprofesjonalnego skonstruowana jest jako definicja negatywa, gdyż obejmuje ona osobę fizyczną, która stosuje środki ochrony roślin, niebędącą użytkownikiem profesjonalnym. W związku z powyższym, należy przyjąć, że **każda osoba fizyczna, która stosuje środki ochrony roślin w celach zarobkowych jest użytkownikiem profesjonalnym**.

Rozporządzenie nr 1107/2009 przewiduje, że zatwierdzenie substancji czynnych (art. 6) oraz zezwolenie określające wymogi związane z wprowadzaniem do obrotu oraz stosowaniem środka ochrony roślin (art. 31) może podlegać warunkom i ograniczeniom obejmującym określenie/wskazanie kategorii użytkowników, takich jak użytkownicy profesjonalni i nieprofesjonalni. W rezultacie należy przyjąć, że **niektóre środki ochrony roślin mogą zostać dopuszczone do obrotu jedynie dla jednej z ww. kategorii użytkowników**.

2 <http://www.minrol.gov.pl/Informacje-branzowe/Produkcja-roslinna/Ochrona-roslin/Integrowana-ochrona-roslin>

Zgodnie z pkt. 35 preambuły i art. 55 Rozporządzenia nr 1107/2009 środki ochrony roślin muszą być stosowane właściwie, a więc poprzez stosowanie zasad dobrej ochrony roślin i integrowanej ochrony roślin. Powyższy zapis jest jasny i nie przewiduje wyjątków. Wynika z niego, że każde stosowanie środków ochrony roślin powinno być właściwe bez względu na to czy dotyczy ono użytkowników profesjonalnych czy nieprofesjonalnych. Jednakowy zakres obowiązku stosowania integrowanej ochrony roślin zawierają postanowienia dyrektywy 2009/128/WE (punkt 18 i 19 preambuły, art. 1), z tym wyjątkiem, że art. 14 odnosi się do obowiązków państw członkowskich poprzez uwzględnienie wymogów stawianych jedynie użytkownikom profesjonalnym (art. 14 ust.1 *Państwa członkowskie podejmują wszelkie konieczne środki w celu zachęcania do stosowania ochrony roślin o niskim zużyciu pestycydów, przyznając zawsze, gdy to możliwe, pierwszeństwo metodom niechemicznym, aby profesjonalni użytkownicy pestycydów przechodzili na stosowanie dostępnych praktyk i produktów do walki z danym organizmem szkodliwym, które stwarzają najmniejsze zagrożenie dla zdrowia ludzi i dla środowiska*).

Na gruncie polskich przepisów prawnych zgodnie z art. 35 ust.3 u.ś.o.r. *użytkownicy profesjonalni stosują środki ochrony roślin z uwzględnieniem integrowanej ochrony roślin. Z powyższych przepisów wynika, że bezpośredni obowiązek stosowania integrowanej ochrony roślin dotyczy jedynie użytkowników profesjonalnych.*

Jednocześnie, zgodnie z art. 13 ust. 2 dyrektywy 2009/128/WE, *państwa członkowskie podejmują wszelkie niezbędne środki w celu uniknięcia niebezpiecznych czynności przy postępowaniu z pestycydami dopuszczonymi do stosowania przez użytkowników nieprofesjonalnych. Środki te mogą obejmować stosowanie pestycydów o niskiej toksyczności, preparatów gotowych do użytku i ograniczenie rozmiarów pojemników lub opakowań* (art. 36 ust. 4 u.ś.o.r.).

Jak wynika z uzasadnienia do projektu ustawy o środkach ochrony roślin³, polski prawodawca przewidział, że regulacje prawne służące ograniczaniu ryzyka stosowania środków ochrony roślin przez nieprofesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin będą mogły być przyjmowane na podstawie art. 5 ust. 2 u.ś.o.r. Przepis ten zawiera delegację ustawową dla Ministra właściwego do spraw rolnictwa, który może określić, w drodze rozporządzenia, krajowe środki ograniczające ryzyko, o których mowa w art. 36 ust. 3 rozporządzenia nr 1107/2009, w szczególności kryteria, które powinny spełniać środki ochrony roślin, aby można było je wprowadzać do obrotu, wynikające ze specyficznych warunków gospodarczych, środowiskowych lub społecznych Rzeczypospolitej Polskiej, mając na względzie ograniczenie ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska. §§

Zgodnie z informacją podaną w systemie LEX, do dnia dzisiejszego nie został wydany żaden akt wykonawczy na podstawie art. 5 ust. 2 u.ś.o.r. Stąd też wskazane jest rozważenie zasadności

3 http://bip.kprm.gov.pl/download/75/12943/RM_108412_uzasadnienie.pdf

przyjęcia rozporządzenia przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, przewidującego regulacje prawne ograniczające ryzyko stosowania środków ochrony roślin przez użytkowników nieprofesjonalnych. Jedną z takich regulacji mogłoby stanowić objęcie użytkowników nieprofesjonalnych obowiązkiem stosowania integrowanej ochrony roślin. W związku z tym, że na podstawie ustawy o środkach ochrony roślin, stosowanie integrowanej ochrony roślin jest obowiązkiem jedynie użytkowników profesjonalnych wskazana jest zmiana przepisu art. 35 poprzez dodanie ustępu 3a „Użytkownicy nieprofesjonalni stosują środki ochrony roślin z uwzględnieniem integrowanej ochrony roślin”.

Dobre praktyki ochrony roślin

Dobre praktyki ochrony roślin są bezpośrednio powiązane z integrowaną ochroną roślin ze względu na wspólny cel jakim jest ochrona roślin przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony pozostałych elementów środowiska, zapewnieniu odpowiedniej skuteczności oraz realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. Doniosłość stosowania dobrych praktyk ochrony roślin dla ochrony zapylaczy potwierdziła również Najwyższa Izba Kontroli⁴.

Definicja dobrej praktyki ochrony roślin znajduje się w art. 3 pkt 18 Rozporządzenia nr 1107/2009 i oznacza *praktykę, w której zabiegi z użyciem środków ochrony roślin stosowanych do danych roślin lub produktów roślinnych, zgodnie z warunkami dozwolonego stosowania, są wybierane, dawkowane i planowane tak, aby **zapewnić akceptowalną skuteczność przy minimalnej niezbędnej ilości, z właściwym uwzględnieniem miejscowych warunków oraz możliwości zwalczania metodami mechanicznymi i biologicznymi***. Z analizy ustawy o środkach ochrony roślin i odpowiednich rozporządzeń wydanych na jej gruncie wynika, że na gruncie polskich przepisów prawnych brak jest odrębnych postanowień zobowiązujących użytkowników do stosowania dobrych praktyk ochrony roślin. Jednak obowiązek ten wynika bezpośrednio z przepisów unijnych, a mianowicie omówionego powyżej art. 55 Rozporządzenia nr 1107/2009.

Zasadnym wydaje się uzupełnienie przepisu art. 35 u.ś.o.r w ustępie 3 o punkt 3 i proponowany ustęp 3a o zapis „stosują dobre praktyki ochrony roślin”.

W Polsce zostały opracowane następujące kodeksy praktyk, które są istotne dla niniejszej analizy:

4 Z informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli, pt. „Wsparcie pszczelarstwa w Polsce”, zatwierdzonych w dniu 14 lipca 2017 roku wynika, że dla ochrony zapylaczy istotne znaczenie ma przestrzeganie przez stosujących środki ochrony roślin zasad dobrej praktyki ochrony roślin oraz integrowanej ochrony roślin.
<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-wsparciu-pszczelarstwa.html>

- Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej – opracowany przez MRiRW, dotyczy: prawa chroniącego środowisko w obszarze rolnictwa, urządzania i zarządzania gospodarstwem w rolnictwie zrównoważonym, ochrony wód, gruntów rolnych, powietrza i krajobrazu⁵;
- Przewodnik Dobrej Praktyki Ochrony Roślin - opracowany przez Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy, dotyczy: optymalnych działań praktycznych w ochronie roślin, programów ochrony poszczególnych upraw, standardowych zaleceń ogólnych, skuteczności i bezpieczeństwa dla użytkowników środków ochrony roślin, konsumentów i środowiska⁶;
- Kodeks Dobrej Praktyki Organizacji Ochrony Roślin – opracowany przez Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa, dotyczy: transportu, magazynowania, czynności przez zabiegiem ochronnym, wykonywania zabiegów ochronnych, czynności po zabiegu i zagospodarowania pozostałości⁷;
- Kodeks Dobrej Praktyki Produkcyjnej w Pszczelarstwie – przyjęty do stosowania przez Polski Związek Pszczelarskim, dotyczy: gospodarki pasiecznej, utrzymywania zdrowotności pszczół i uzyskiwania wysokiej jakości produktów pszczelich⁸.

W ramach szeroko rozumianych dobrych praktyk ochrony roślin, MRiRW opracowało również poradniki dotyczące ochrony owadów zapylających: Ochrona zapylaczy podczas stosowania środków ochrony roślin – materiał dla rolnika, materiał dla doradcy oraz film⁹.

Należy podkreślić, że kodeksy dobrych praktyk nie zawierają norm wiążących, a tzw. normy miękkie (niewiążące), które mają za zadanie budowanie świadomości i odpowiedzialności oraz właściwych postaw, w tym propagowanie zrównoważonego rolnictwa i zrównoważonej ochrony roślin. Kodeksy te informują co jest dozwolone lub zabronione, jednak zasadniczo naruszenie ich postanowień nie wiąże się z sankcją prawną a ich stosowanie jest dobrowolne.

O ile metoda integrowanej ochrony roślin jest wyraźnie przewidziana w u.ś.o.r. oraz w rozporządzeniu stanowiącym akt wykonawczy o mocy wiążącej, to zbiory dobrych praktyk ochrony roślin, pomimo, że są udostępnione na stronie internetowej MRiRW¹⁰, mają charakter niewiążący

5 <http://www.kp.org.pl/pdf/poradniki/kdpr/>

6 <https://www.ior.poznan.pl/290,przewodnik-dobrej-praktyki-ochrony-roslin.html>

7 <https://www.ior.poznan.pl/plik,2361,kodeks-dobrej-praktyki-ochrony-roslin-pdf.pdf>

8 <http://wodr.poznan.pl/component/k2/item/836-kodeks-dobrej-praktyki-produkcyjnej>

9 <http://www.minrol.gov.pl/Informacje-branzowe/Produkcja-roslinna/Ochrona-roslin/Integrowana-ochrona-roslin/Poradniki-Dobra-praktyka-ochrony-roslin>

10 <http://www.minrol.gov.pl/Informacje-branzowe/Produkcja-roslinna/Ochrona-roslin/Integrowana-ochrona-roslin/Poradniki-Dobra-praktyka-ochrony-roslin>

a ich stosowanie jest dobrowolne. Ze względu na ich istotność dla kwestii prawidłowego stosowania środków ochrony roślin oraz obowiązek stosowania wynikający z art. 55 Rozporządzenia nr 1107/2009, należy rozważyć zmianę kwalifikacji prawnej dobrych praktyk (w tym powyższych kodeksów) i nadanie im mocy wiążącej np. poprzez ujęcie ich w rozporządzeniu wydanym na mocy art. 5 ust. 2 u.ś.o.r. albo poprzez dodanie do art. 35 u.ś.o.r. ustępu 6a z delegacją ustawową dla ministra właściwego do spraw rolnictwa do opracowania metod ochrony roślin do obowiązkowego stosowania, które będą uwzględniać aktualnie opracowane dobre praktyki ochrony roślin.

Szkolenia i podnoszenie świadomości społeczeństwa

Preambuła dyrektywy 2009/128/WE w punkcie 8 stanowi, że *jest kwestią zasadniczą, by państwa członkowskie stworzyły systemy szkoleń, zarówno początkowych, jak i uzupełniających, dla dystrybutorów, doradców i profesjonalnych użytkowników pestycydów oraz systemy certyfikacji do rejestrowania takich szkoleń, tak by osoby, które stosują lub będą stosować pestycydy, były w pełni świadome potencjalnych zagrożeń dla zdrowia ludzi i dla środowiska oraz odpowiednich środków mających na celu zmniejszenie tych zagrożeń w możliwie największym stopniu. Działania szkoleniowe dla użytkowników profesjonalnych mogą być skoordynowane z działaniami zorganizowanymi w ramach rozporządzenia (WE) nr 1698/2005.*

Zgodnie z art. 5 ust. 1 dyrektywy 2009/128/WE państwa członkowskie **zapewniają wszystkim użytkownikom profesjonalnym, dystrybutorom i doradcom dostęp do odpowiednich szkoleń prowadzonych przez podmioty wyznaczone przez właściwe organy.** Dotyczy to zarówno szkoleń początkowych, jak i uzupełniających, mających na celu odpowiednio nabycie i aktualizację wiedzy.

Szkolenia są zaplanowane tak, by zapewniały takim użytkownikom, dystrybutorom i doradcom zdobycie wystarczającej wiedzy dotyczącej tematów wymienionych w załączniku I, z uwzględnieniem ich różnych ról i obowiązków.

Zgodnie z ust. 2 powyższego przepisu do dnia 14 grudnia 2013 r. państwa członkowskie tworzą **systemy certyfikacji** i wyznaczają właściwe organy odpowiedzialne za ich wdrożenie. **Minimalnym wymogiem jest, by certyfikaty te stanowiły dowód wystarczającej wiedzy na tematy wymienione w załączniku i zdobytej przez użytkowników profesjonalnych, dystrybutorów i doradców w wyniku odbytego szkolenia lub w inny sposób.** Systemy certyfikacji obejmują wymogi i procedury dotyczące przyznawania, odnawiania i wycofywania certyfikatów.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 tej dyrektywy państwa członkowskie zapewniają, by dystrybutorzy zatrudniali wystarczającą liczbę pracowników posiadających certyfikat, o którym mowa w art. 5 ust. 2. **Osoby te są dostępne podczas sprzedaży w celu dostarczenia klientom odpowiednich informacji w zakresie stosowania pestycydów, zagrożeń dla zdrowia i dla środowiska oraz instrukcji bezpieczeństwa dotyczących zarządzania tymi zagrożeniami w odniesieniu do danych środków.** Mikrodystrybutorzy sprzedający wyłącznie środki do użytku nieprofesjonalnego mogą być zwolnieni z tego

obowiązku, jeżeli nie oferują do sprzedaży form użytkowych pestycydów zaklasyfikowanych jako toksyczne, bardzo toksyczne, rakotwórcze, mutagenne lub działające toksycznie na rozrodczość zgodnie z dyrektywą 1999/45/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 maja 1999 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do klasyfikacji, pakowania i etykietowania preparatów niebezpiecznych.

Zgodnie z art. 25 ust. 3 u.ś.o.r. przedsiębiorca wykonujący działalność gospodarczą, w zakresie wprowadzania środków ochrony roślin do obrotu jest obowiązany:

1) zapewnić, aby **osoby dokonujące zbycia środków ochrony roślin ostatecznemu nabywcy:**

a) **ukończyły szkolenie w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin w Rzeczypospolitej Polskiej potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, (...)**

c) udzielały nabywcy środków ochrony roślin, **na jego żądanie, informacji dotyczących zagrożeń związanych ze stosowaniem nabywanych środków ochrony roślin oraz dotyczących prawidłowego i bezpiecznego ich stosowania, przy czym - w przypadku zbywania środków ochrony roślin użytkownikowi nieprofesjonalnemu - podstawowych informacji dotyczących w szczególności:**

-zagrożeń stwarzanych przez te środki dla zdrowia człowieka, z uwzględnieniem różnych sposobów narażenia na kontakt z tymi środkami,

-właściwego przechowywania tych środków,

-właściwego stosowania tych środków,

-właściwego postępowania z resztkami tych środków,

-sposobów ograniczania zagrożeń związanych ze stosowaniem środków ochrony roślin;

2)w przypadku zbycia środków ochrony roślin nabywcy innemu, niż wskazany w pkt 1, **zapewnić możliwość bieżącej konsultacji z osobą posiadającą kwalifikacje określone w pkt 1 lit. a lub b, która będzie udzielała nabywcy środków ochrony roślin, na jego żądanie, informacji o zagrożeniach związanych ze stosowaniem nabywanych środków ochrony roślin oraz prawidłowym i bezpiecznym ich stosowaniu; (...)**

Ponadto, zgodnie z art. 41 u.ś.o.r. zabieg z zastosowaniem środków ochrony roślin przeznaczonych dla użytkowników profesjonalnych może być wykonywany przez osoby, które:

1) **ukończyły szkolenie w zakresie stosowania środków ochrony roślin w Rzeczypospolitej Polskiej potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, lub**

2) **ukończyły szkolenie w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin w Rzeczypospolitej Polskiej potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, lub**

3) **ukończyły szkolenie w zakresie integrowanej produkcji roślin potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, (...)**

W końcu, zgodnie z art. 42 u.ś.o.r. *usługi doradcze dotyczące metod ochrony roślin w zakresie realizacji wymagań integrowanej ochrony roślin oraz stosowania środków ochrony roślin, w tym wykonywane w ramach działalności marketingowej, mogą być świadczone przez osoby, które:*

1) ukończyły szkolenie w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, (...).

Zatem, zgodnie z ustawą o środkach ochrony roślin, do ukończenia odpowiednich szkoleń zobowiązane są osoby dokonujące zbycia środków ochrony roślin ostatecznemu nabywcy¹¹, doradcy oraz użytkownicy profesjonalni. Celem tych przepisów nie jest zapewnienie bezpieczeństwa osób zatrudnionych przez podmiot dokonujący obrotu środkami ochrony roślin, **lecz zagwarantowanie, aby nabywca tych preparatów mógł uzyskać w punkcie obrotu pełne informacje na temat ich bezpiecznego stosowania. Dowodem na odbycie szkolenia jest zaświadczenie o ukończeniu szkolenia wydawane po zdaniu pisemnego egzaminu przez uczestnika szkolenia.** Zgodnie z art. 64 ust. 7 u.ś.o.r. *zaświadczenie o ukończeniu szkolenia podstawowego w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin, w zakresie stosowania środków ochrony roślin lub w zakresie integrowanej produkcji roślin oraz zaświadczenie o ukończeniu szkolenia uzupełniającego w tym zakresie są ważne przez okres 5 lat.* Po upływie tego okresu zachowanie tych uprawnień wymaga ukończenia szkolenia uzupełniającego w odpowiednim zakresie.

Należy zauważyć, że w świetle dyrektywy 2009/128/WE przez doradcę rozumie się *każdą osobę, która posiada odpowiednią wiedzę i w kontekście pracy zawodowej lub usługi komercyjnej udziela porad związanych z ochroną roślin oraz bezpiecznym stosowaniem pestycydów, w tym, w stosownych przypadkach, osoby samozatrudnione świadczące prywatne usługi doradcze oraz pracowników służb publicznych świadczących takie usługi, agentów handlowych, producentów żywności oraz sprzedawców detalicznych.* W związku z tym zasadne jest, aby sprzedawcy i doradcy byli zobligowani do ukończenia tych samych szkoleń. Przy czym należy podkreślić, że zakres szkoleń dla osób świadczących usługi doradcze lub dla osób dokonujących sprzedaży środków ochrony roślin, a także dla osób prowadzących produkcję roślin z zastosowaniem integrowanej produkcji roślin jest szerszy niż przewidziany dla osób stosujących środki ochrony roślin.

Zgodnie z Rozporządzeniem dot. szkoleń wydanym na podstawie art. 72 u.ś.o.r., ochrona zapylaczy jest elementem obowiązkowych szkoleń. Programy szkoleń przewidziane w Załącznikach 1 do 7 do ww. Rozporządzenia obejmują zarówno szkolenia podstawowe i uzupełniające dla różnych grup (osób prowadzących szkolenia, dla osób stosujących integrowaną produkcję roślin,

¹¹ W przypadku sprzedaży hurtowej, osoba odpowiednio przeszkolona, udzielająca informacji na temat środków ochrony roślin, nie będzie musiała być jednak obecna przy sprzedaży – przedsiębiorca będzie musiał natomiast zapewnić dostępność takiej osoby (np. telefonicznie), zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 2009/128/WE.

doradców oraz dla osób stosujących środki ochrony roślin różnego rodzaju sprzętem). Problematyka owadów pożytecznych i ich ochrony jest elementem każde z ww. szkoleń, zarówno na poziomie podstawowym jak i uzupełniającym i jest sformułowane w następujący sposób:

- ograniczanie występowania organizmów szkodliwych poprzez ochronę i introdukcję organizmów pożytecznych, w szczególności pszczoły miodnej,
- zapobieganie negatywnemu wpływowi środków ochrony roślin na środowisko, w tym na organizmy pożyteczne w uprawach, lasach i strefach ekotonowych - aktualizacja wiedzy
- oddziaływanie środków ochrony roślin na organizmy pożyteczne, w szczególności pszczołę miodną - sposoby ograniczania ryzyka.

Należy uznać, że regulacje prawne dotyczące szkoleń w zakresie podstawowych informacji o środkach ochrony roślin i ich oddziaływaniu na inne elementy środowiska są zadawalające. Odrębną kwestią pozostaje ich realizacja w praktyce. Zgodnie z art. 66 u.ś.o.r. wojewódzki inspektor ochrony środowiska jest organem, który może zakazać wykonywania czynności związanych z wprowadzaniem środków ochrony roślin do obrotu, stosowania środków ochrony roślin lub świadczenia usług doradczych bez ukończenia wymaganego szkolenia. Decyzja administracyjna o zakazie wykonywania ww. czynności zostaje uchylona po przedstawieniu zaświadczenia o ukończeniu szkolenia podstawowego w wymaganym zakresie. W ustawie brak jest innych sankcji za wykonywanie powyższych czynności bez wymaganego zaświadczenia. Stąd też należy rozważyć zasadność wprowadzenia kar (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

Należy dodać, że zgodnie z art. 7 dyrektywy 2009/128/WE, *państwa członkowskie podejmują środki mające na celu informowanie ogółu społeczeństwa oraz wspieranie i ułatwianie dostarczania informacji i programów na rzecz podnoszenia świadomości oraz dostępności dla ogółu społeczeństwa dokładnych i wyważonych informacji o pestycydach, w szczególności informacji dotyczących wynikających z ich stosowania zagrożeń oraz potencjalnych ostrych i przewlekłych skutków dla zdrowia ludzi, dla organizmów niebędących celem zwalczania i dla środowiska, oraz mające na celu stosowanie alternatywnych środków niechemicznych.*

Powyższe postanowienie zostało zaimplementowane do art. 47 u.ś.o.r., który dotyczy opracowania krajowego planu działania na rzecz ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin. Zgodnie z ustępem 2 ww. przepisu *Minister właściwy do spraw rolnictwa zapewnia udział społeczeństwa w opracowywaniu krajowego planu działania.* Ponadto, zgodnie z art. 74 u.ś.o.r. *Minister właściwy do spraw rolnictwa udostępnia informacje dotyczące środków ograniczających ryzyko związane ze stosowaniem środków ochrony roślin dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska na stronie internetowej administrowanej przez urząd obsługujący ministra właściwego do spraw rolnictwa.* Informacje te zostały zawarte m.in. w Krajowym planie działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin, który stanowi wykonanie zobowiązań wynikających z postanowień Dyrektywy 2009/128/WE ustanawiającej ramy wspólnotowego dzia-

łania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów. Krajowy plan działania stanowi dokument o charakterze strategicznym, wyznaczającym cele do osiągnięcia w zakresie ograniczania ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin, które będą osiągnięte w ramach ustawowych obowiązków poszczególnych organów administracji.

Zadania na rzecz osiągnięcia celów ujętych w krajowym planie działania były dotychczas realizowane także w ramach przyjętych przez Radę Ministrów programów wieloletnich dla jednostek nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W ramach realizacji krajowego planu powstały ulotki, poradniki i film o ochronie zapylaczy. W 2014 r. na zlecenie MRiRW opracowana została przez Instytut Ochrony Roślin – PIB w Poznaniu¹² oraz Instytut Ogrodnictwa Oddział Pszczelnictwa w Puławach broszura Dobra praktyka ochrony roślin – ochrona zapylaczy podczas stosowania środków ochrony roślin¹³. Aktualnie nie są planowane odrębne programy wieloletnie realizujące cele krajowego planu działania. Zgodnie z art. 47 ust. 6 pkt 2 u.ś.o.r. *Minister właściwy do spraw rolnictwa dokonuje przeglądu krajowego planu działania w odstępach czasu nie dłuższych niż 5 lat.*

W związku z tym, że zachowanie organizmów pożytecznych w obszarze upraw polowych jest jednym z ważniejszych elementów ochrony biologicznej, która stanowi priorytet w poszukiwaniu metod niechemicznych w ochronie roślin, należy rozważyć konieczność podjęcia dodatkowych działań edukacyjnych i podnoszących świadomość społeczeństwa, a także osób stosujących środki ochrony roślin w tym zakresie. Biorąc pod uwagę, że aktualnie trwają prace nad nową wersją krajowego planu działania (poprzedni obejmował lata 2014-2017), a zgodnie z art. 47 ust. 2 u.ś.o.r. minister powinien zapewnić udział społeczeństwa w pracach nad tym planem, zasadnym jest zaproponowanie przez organizacje społeczne działań, które powinny być podejmowane dla osiągnięcia celu jakim jest ochrona owadów zapylających oraz sposobu monitorowania osiągnięcia tego celu, a także wskaźników służących do oceny ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin dla owadów zapylających oraz sposobu udostępniania wyników oceny tego ryzyka opinii publicznej.

Ochrona zwierząt

Podstawowymi instrumentami ochrony zwierząt, w tym owadów, jest ustawa o ochronie zwierząt i ustawa o ochronie przyrody w zakresie, w jakim reguluje cele, zasady i formy ochrony przyrody

12 W ramach programu wieloletniego na lata 2011 – 2015 pt. „Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska”, realizowanego przez Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu na podstawie uchwały nr 161/2011 Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2011 r.

13 W ramach programu wieloletniego na lata 2008 – 2014 „Rozwój zrównoważonych metod produkcji ogrodnictwa w celu zapewnienia wysokiej jakości biologicznej i odżywczej produktów ogrodnictwa oraz zachowania bioróżnorodności środowiska i ochrony jego zasobów”, realizowanego przez Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach na podstawie uchwały nr 239/2008 Rady Ministrów z dnia 28 października 2008 r., zmienionej uchwałą nr 106/2009 Rady Ministrów z dnia 12 czerwca 2009 r.

żywej. Inne ustawy, które pośrednio dotyczą ochrony zdrowia owadów zapylających to ustawa o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, ustawa o nasiennictwie oraz ustawa o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.

Ustawa o ochronie zwierząt

Podstawowa zasada ochrony zwierząt została określona w art. 5 u.o.z. i wynika z niej obowiązek humanitarnego traktowania zwierząt, przez który rozumie się zgodnie z art. 4 pkt 2 u.o.z. traktowanie uwzględniające potrzeby zwierzęcia i zapewniające mu opiekę i ochronę.

Ustawa rozróżnia zwierzęta wolno żyjące (dzikie) i zwierzęta gospodarskie, oraz inne kategorie zwierząt, które pozostają bez znaczenia dla przedmiotu niniejszej analizy. Zgodnie z art. 21 u.o.z. zwierzęta wolno żyjące (do których można zakwalifikować wszystkie owady zapylające poza pszczołą miodną) **stanowią dobro ogólnonarodowe i powinny mieć zapewnione warunki rozwoju i swobodnego bytu**. Określenie dobro ogólnonarodowe jest interpretowane w orzecznictwie i doktrynie jako odnoszące się do prawa podmiotowego Skarbu Państwa i stanowiące składnik mienia Skarbu Państwa¹⁴. W związku z powyższym, należy przyjąć, że zwierzęta w stanie wolnym nie stanowią niczyjej własności, a odpowiedzialność za te zwierzęta na podstawie art. 126 u.o.p. ponosi Skarb Państwa. Odpowiedzialność ta nie ma charakteru jednolitego i ogranicza się do szkód wyrządzonych przez wymienione w ustawie: zwierzęta objęte ochroną gatunkową (żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry oraz ew. inne gatunki wskazane w rozporządzeniu Rady Ministrów), zwierzęta łowne występujące w parkach narodowych, strefach ochronnych zwierząt łownych oraz w rezerwach przyrody jak np. dziki, łosie, sarny, jelenie, danielę oraz pozostałe gatunki objęte ochroną gatunkową.

Wyjątek od tej zasady z art. 33a u.o.z. dopuszczający ograniczenie populacji zwierząt w przypadku gdy zwierzęta stanowią nadzwyczajne zagrożenie dla życia, zdrowia lub gospodarki człowieka, w tym gospodarki łowieckiej, wydaje się nie mieć zastosowania do owadów zapylających. Należy zatem przyjąć, że zwierzęta wolno żyjące są objęte ogólną ochroną wynikającą z przypisania im waloru dobra ogólnonarodowego. Stąd też niektóre czynności dotyczące tych zwierząt wymagają dodatkowych pozwoleń jak np. w przypadku pozyskiwania zwierząt wolno żyjących w celu preparowania ich zwłok lub kolekcji spreparowanych zwłok (art. 22 i art. 23 u.o.z.). W doktrynie i orzecznictwie brak jest rozważań dotyczących obowiązków prawnych Skarbu Państwa wobec zwierząt dzikich, przy czym pewne dyskusje są toczone na gruncie przepisów ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie, która jednak wykracza poza zakres niniejszej analizy.

14 Wyrok Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 4 lipca 2014 r. sygn. IV Ca 279/14, M. Goettel, *Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2013, s. 62-65, więcej: K. Piernik-Wierzbowska, *Systematyka i zagadnienie własności zwierząt oraz ich statusu prawnego w kontekście problematyki odpowiedzialności za szkody przez nie wyrządzone*, „Studia Iuridica Toruniensia”, tom XVI, s. 217-236.

W rezultacie, na gruncie ustawy o ochronie zwierząt brak jest jasnych podstaw do określenia wymogów działania państwa w celu zapewnienia zwierzętom dzikim warunków rozwoju i swobodnego bytu, wynikających z objęcia ich kategorią dobra ogólnonarodowego.

Część ustawy dotycząca przepisów karnych określa sankcje za naruszenie poszczególnych przepisów, z których najistotniejszym dla niniejszej analizy jest art. 6 u.o.z., który ustanawia zakaz zabijania i znęcania się nad zwierzętami oraz art. 33 ust.1a u.o.z., który stanowi, że *uśmiercanie zwierząt może odbywać się wyłącznie w sposób humanitarny polegający na zadawaniu przy tym minimum cierpienia fizycznego i psychicznego*. Przepis art. 6 ust. 1 u.o.z. pomimo ustanowienia **ogólnej normy zakazującej zabijania zwierząt** (w tym zwierząt dziko żyjących) zawiera 9 wyjątków, z czego najistotniejszymi dla niniejszej analizy są wyjątki w odniesieniu do:

- 1) uboju i uśmiercania zwierząt gospodarskich oraz uśmiercania dzikich ptaków i ssaków utrzymywanych przez człowieka w celu pozyskania mięsa i skór;**
- 3) konieczności bezzwłocznego uśmiercenia,
- 4) działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego ludzi lub zwierząt,
- 5) usuwania osobników bezpośrednio zagrażających ludziom lub innym zwierzętom, jeżeli nie jest możliwy inny sposób usunięcia zagrożenia.

Powyższe działania muszą być prowadzone zgodnie z warunkami uśmiercania zwierząt opisanymi w art. 33 u.o.z. oraz w przepisach odrębnych.

Zgodnie z art. 35 ust. 1 u.o.z., *kto zabija, uśmierca zwierzę albo dokonuje uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów art. 6 ust. 1, art. 33 lub art. 34 ust. 1-4 podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2*. Tej samej karze podlega osoba, która znęca się nad zwierzęciem (art. 35 ust. 2 u.o.z.), a w przypadku gdy dane naruszenie dokonane jest ze szczególnym okrucieństwem, kara ulega zaostrzeniu do kary pozbawienia wolności do lat 3 (art. 35 ust. 3 u.o.z.).

W związku z powyższym należy stwierdzić, że ustawa o ochronie zwierząt po pierwsze, przewiduje ogólną ochronę zwierząt. Po drugie, przewiduje wyjątek w odniesieniu do zwierząt gospodarskich, których chów i uśmiercanie regulowane są odrębnymi przepisami prawa oraz po trzecie, podkreśla znaczenie zwierząt wolno żyjących poprzez nadanie im waloru dobra ogólnonarodowego. Jednocześnie ustawa ta nie precyzuje obowiązków Skarbu Państwa wobec zwierząt dziko żyjących będących dobrem ogólnonarodowym oraz nie zawiera postanowień dotyczących sposobu zapewnienia warunków bytowych dla tych zwierząt.

Ustawa o ochronie przyrody

Zgodnie z art. 2 ust. 1 i 2 u.o.p. ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody, do których zalicza się

dziko występujące roślin, zwierzęta i grzyby oraz rośliny, zwierzęta i grzyby objęte ochroną gatunkową.

Natomiast zgodnie z art. 2 ust. 2 u.o.p. *celem ochrony przyrody jest:*

- 1) **utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów;**
- 2) **zachowanie różnorodności biologicznej;**
- 3) *zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego;*
- 4) **zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony;**
- 5) *ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień;*
- 6) **utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody;**
- 7) **kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.**

Jak wynika z powyższego wyliczenia, praktycznie wszystkie cele ochrony przyrody wiążą się bezpośrednio z działaniami, które wpisują się w strategię działań na rzecz ochrony owadów zapylających.

Zgodnie z art. 5 ust.1 pkt 21 u.o.p. poprzez tereny zieleni rozumie się *tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym oraz obiektom przemysłowym.*

Zgodnie z art. 3 u.o.p. powyższe cele realizowane są poprzez:

- 1) **uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w strategiach, programach i dokumentach programowych, o których mowa w art. 14 ust. 1 p.oś.** [podstawy prowadzenia polityki środowiska], **programach ochrony środowiska przyjmowanych przez organy jednostek samorządu terytorialnego, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach rozwoju województw, planach zagospodarowania przestrzennego województw, strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz w działalności gospodarczej i inwestycyjnej;**
- 2) **obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody;**
- 3) **opracowywanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych;**
- 4) **realizację programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań;**

5) **prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody;**

6) **prowadzenie badań naukowych nad problemami związanymi z ochroną przyrody.**

Ponadto, ustawa o ochronie przyrody nakłada na organy administracji publicznej i inne podmioty szereg **obowiązków dbałości o przyrodę**, które są wymienione w art. 4 u.o.p.:

1. *Obowiązkiem organów administracji publicznej, osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych jest dbałość o przyrodę będącą dziedzictwem i bogactwem narodowym.*

2. *Organy administracji publicznej są obowiązane do zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony przyrody.*

3. *Obowiązkiem organów administracji publicznej, instytucji naukowych i oświatowych, a także publicznych środków masowego przekazu jest prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody.*

W związku z powyższym, należy stwierdzić, że przepisy dotyczące ochrony przyrody ustanawiają podstawowe ramy prawne ochrony zwierząt, w tym owadów zapylających. Przepisy określają cele ochrony przyrody, na podstawie których może być następnie realizowana strategia ochrony owadów zapylających. Na szczególną uwagę zasługuje art. 3 u.o.p., który wprost przewiduje sposoby realizacji powyższych celów poprzez odwołanie się do różnych strategii, planów i polityk zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym i lokalnym. W tym kontekście ustawa o ochronie przyrody wydaje się być podstawowym aktem odniesienia i normatywnym umocowaniem ww. strategii. Ustawa przewiduje również obowiązki administracji publicznej i innych podmiotów w zakresie praktycznej realizacji celów ochrony przyrody, a także działalności edukacyjnej kształtującej pożądane postawy w zakresie ochrony przyrody.

Zgodnie z art. 5 u.o.p. przez **ochronę częściową** rozumie się *ochronę gatunków roślin, zwierząt i grzybów dopuszczającą możliwość redukcji liczebności populacji oraz pozyskiwania osobników tych gatunków lub ich części, podczas gdy **ochrona ścisła** oznacza całkowite i trwałe zaniechanie bezpośredniej ingerencji człowieka w stan ekosystemów, tworów i składników przyrody oraz w przebieg procesów przyrodniczych na obszarach objętych ochroną, a w przypadku gatunków - całoroczną ochronę należących do nich osobników i stadiów ich rozwoju.*

Zgodnie z art. 29 u.o.p. *Minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa określili, w drodze rozporządzenia:*

1) *gatunki:*

a) zwierząt objętych ochroną ścisłą, z wyszczególnieniem gatunków wymagających ochrony czynnej,

b) zwierząt objętych ochroną częściową,

c) zwierząt objętych ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane, oraz sposoby ich pozyskiwania,

d)(uchylona),

e)zwierząt wymagających ustalenia stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania,

2)właściwe dla poszczególnych gatunków lub grup gatunków zwierząt zakazy wybrane spośród zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1 i 1a, oraz odstępstwa od zakazów wybrane spośród odstępstw, o których mowa w art. 52 ust. 2,

3)sposoby ochrony gatunków, w tym wielkość stref ochrony

- kierując się potrzebą ochrony dziko występujących zwierząt, ich siedlisk, ostoi lub stanowisk oraz wymaganiami ekologicznymi, naukowymi i kulturowymi, a także biorąc pod uwagę obowiązujące w tym zakresie przepisy prawa Unii Europejskiej.

Na podstawie powyższej delegacji ustawowej zostało wydane Rozporządzenie dot. ochrony gatunkowej zwierząt wraz z załącznikami zawierającymi wyszczególnienie gatunków objętych odpowiednim zakresem ochrony, w tym owadów (*insecta*). Częściową ochroną gatunkową w Polsce objęte są jedynie niektóre z gatunków owadów zapylających, w tym trzmiele i motyle.

W sytuacji uznania przez podmioty naukowe, że lista gatunków owadów zapylających objętych ochroną ścisłą lub częściową jest niewystarczająca należy rozważyć uzupełnienie jej poprzez wprowadzenie odpowiedniej pozycji do części tabeli dot. owadów (*insecta*) do Załącznika nr 1 (gatunki objęte ochroną ścisłą) lub Załącznika nr 2 (gatunki objęte ochroną częściową) do Rozporządzenia dot. ochrony gatunkowej zwierząt, w zależności od wymaganego zakresu ochrony. Przy podejmowaniu decyzji o zgłoszeniu danego gatunku do objęcia ochroną należy uwzględnić niżej przedstawione zakazy i sposoby ochrony jakie wiążą się z danym zakresem ochrony oraz ewentualnych ograniczeń wynikających ze specyfiki owadów zapylających jako owadów pożytecznych, w tym pszczoły miodnej będącej zwierzęciem gospodarskim.

Zgodnie z § 6 ust. 1 ww. Rozporządzenia, w stosunku do dziko występujących zwierząt, należących do **gatunków objętych ochroną ścisłą oraz częściową**, o których mowa w lp. 1-478 i 480-592 w załączniku nr 1 do rozporządzenia oraz w lp. 1-210 w załączniku nr 2 do rozporządzenia, wprowadza się następujące **zakazy**:

1)umyślnego zabijania;

2)umyślnego okaleczania lub chwytania;

3)umyślnego niszczenia ich jaj lub form rozwojowych;

4)transportu;

5)chowu;

6)zbierania, pozyskiwania, przetrzymywania lub posiadania okazów gatunków;

7)niszczenia siedlisk lub ostoi, będących ich obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania;

8)niszczenia, usuwania lub uszkodzania gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk lub innych schronień;

9)umyślnego uniemożliwiania dostępu do schronień;

10) zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany lub darowizny okazów gatunków;

11) wwożenia z zagranicy lub wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków;

12) umyślnego przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca;

13) umyślnego wprowadzania do środowiska przyrodniczego.

2. W stosunku do dziko występujących zwierząt, oznaczonych symbolem (1) w załącznikach nr 1 i 2 do rozporządzenia, wprowadza się dodatkowo zakaz umyślnego płoszenia lub niepokojenia.

4. W stosunku do dziko występujących zwierząt, oznaczonych symbolem (3) w załączniku nr 1 do rozporządzenia, wprowadza się dodatkowo zakaz fotografowania, filmowania lub obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie.

Zgodnie z § 10 ww. Rozporządzenia w stosunku do gatunków zwierząt objętych ochroną ścisłą oraz częściową, o których mowa w lp. 1-478 i 480-592 w załączniku nr 1 do rozporządzenia oraz w lp. 1-210 w załączniku nr 2 do rozporządzenia, stosuje się następujące **sposoby ochrony**:

1) inwentaryzowanie, ocena stanu zachowania, monitorowanie stanowisk, siedlisk, ostoi i populacji zwierząt oraz prowadzenie i udostępnianie baz danych dotyczących ich stanowisk i ostoi;

2) zabezpieczanie ostoi, stanowisk i siedlisk zwierząt przed zagrożeniami zewnętrznymi;

3) ustalanie stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania gatunków;

4) wykonywanie zabiegów ochronnych utrzymujących właściwy stan populacji lub siedlisk zwierząt polegających na:

a) renaturyzacji i odtwarzaniu siedlisk,

b) utrzymywaniu lub odtwarzaniu właściwych dla gatunku stosunków wodnych,

c) utrzymywaniu lub odtwarzaniu właściwego dla gatunku stanu gleby lub wody,

d) zapobieganiu sukcesji roślinnej przez wypas, koszenie, wycinanie drzew i krzewów oraz usuwaniu biomasy,

e) odtwarzaniu oraz zakładaniu nowych zadrzewień,

f) ochronie i odtwarzaniu zasobów martwego drewna i drzew z dziuplami w lasach i zadrzewieniach,

g) budowie sztucznych miejsc lęgowych, miejsc rozrodu lub wodopojów,

h) dostosowaniu sposobów i terminów wykonywania prac agrotechnicznych, leśnych, rybackich, budowlanych (w tym hydrotechnicznych), remontowych i innych, tak aby zminimalizować ich wpływ na zwierzęta i ich siedliska,

i) tworzeniu i utrzymywaniu korytarzy ekologicznych,

j) zapewnianiu drożności cieków będących szlakami migracji, w tym budowie przepławek i kanałów, rozbiórce przeszkód oraz stałej konserwacji istniejących przepławek,

k) tworzeniu przejść dla zwierząt pod i nad drogami publicznymi oraz liniami kolejowymi,

l) regulacji liczebności populacji roślin, grzybów i zwierząt mających wpływ na gatunki objęte ochroną;

5) wspomaganie rozmnażania się gatunku na stanowiskach naturalnych;

- 6)zabezpieczanie reprezentatywnej części populacji przez ochronę *ex situ*;
- 7)zasilanie populacji dziko występujących przez wprowadzanie osobników z innych pobliskich stanowisk naturalnych lub z hodowli prowadzonej w ramach ochrony *ex situ*;
- 8)przywracanie zwierząt z hodowli *ex situ* do środowiska przyrodniczego;
- 9)przenoszenie zwierząt zagrożonych na nowe stanowiska;
- 10)edukacja społeczeństwa w zakresie rozpoznawania gatunków objętych ochroną i sposobów ich ochrony;**
- 11)prowadzenie hodowli zwierząt wykorzystywanych do celów gospodarczych, w celu zmniejszenia presji wynikającej z pozyskania ich ze środowiska;**
- 12)kontrola pozyskania zwierząt gatunków objętych ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane, oraz związanych z tym skutków;
- 13)promowanie technologii prac związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i wodnej, umożliwiających zachowanie stanowisk, siedlisk i ostoi gatunków objętych ochroną;**
- 14)uwzględnianie potrzeb gatunków przy planowaniu, zatwierdzaniu i realizowaniu masowych imprez plenerowych, rekreacyjnych i sportowych;
- 15)realizacja programów ochrony poszczególnych gatunków.**

W końcu, należy podkreślić, że na podstawie art. 124 ust. 1 u.o.p. **zabrania się wypalania łąk, pastwisk, nieużytków, rowów, pasów przydrożnych, szlaków kolejowych oraz trzcinowisk i szuwarów.** Powyższy zakaz nie dotyczy działań ochrony czynnej wynikających z :

- 1) zadań ochronnych lub planu ochrony dla parku narodowego lub rezerwatu przyrody;
- 2) planu zadań ochronnych lub planu ochrony dla obszaru Natura 2000.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że w celu precyzyjnego ustalenia, czy w konkretnej sytuacji doszło do naruszenia art. 124 u.o.p. na skutek wypalania roślinności, należy przede wszystkim określić, jaki jest sposób wykorzystania konkretnej nieruchomości zgodnie z ewidencją gruntów (T. Suski, *Wypalanie roślinności na terenach nieruchomości gruntowych*, Prawo i Środowisko 2008, nr 3, s. 28). Opiniuje wskazuje jednak, że przyjęcie powyższego stanowiska, mimo, że ułatwi kwestie dowodowe, jednocześnie zaprzecza celowi przepisu art. 124 u.o.p. Po pierwsze, na podstawie § 68 Rozporządzenia dot. ewidencji gruntów, brak jest podstaw do określenia czy dana nieruchomość przed wypaleniem stanowiła pas przydrożny, szlak kolejowy, trzcinowisko lub szuwar, gdyż przepis ten nie wyodrębnia takich oznaczeń gruntów. W rezultacie powyższe stanowisko nie pozwala na precyzyjne ustalenie czy w konkretnej sytuacji doszło do naruszenia art. 124 u.o.p. Natomiast po drugie, **wyduje się, że zasadnym jest przyjęcie funkcjonalnej interpretacji omawianego przepisu, która zwracałaby uwagę na rzeczywisty sposób korzystania z gruntu w oderwaniu od formalnego oznaczenia nieruchomości w ewidencji gruntów.** W takim przypadku, wypalenie łąki na gruncie rolnym zaliczanym do innej kategorii również spełniałoby przesłanki naruszenia art. 124 u.o.p. W rezultacie należy przyjąć, że w każdym przypadku należy badać rzeczywiste wykorzystanie nieruchomości, a ograniczenie się do wskazania jej oznaczenia w ewidencji gruntów jest niewystarczające.

W związku z wprowadzaniem płatności bezpośrednich lub rolnośrodowiskowych, rolnicy mieli dodatkową motywację do przestrzegania zakazu wypalania pól, gdyż jego przestrzeganie było wymogiem otrzymywania dopłat (więcej na ten temat w sekcji dot. dopłat bezpośrednich).

Zgodnie z art. 131 u.o.p.; kto:

7) stosuje środki chemiczne na drogach publicznych oraz ulicach i placach w sposób znacząco szkodzący terenom zieleni lub zadrzewieniom,

12) wypala łąki, pastwiska, nieużytki, rowy, pasy przydrożne, szlaki kolejowe, trzcinowiska lub szuwary,

13) wbrew przepisom art. 125 zabija zwierzęta, niszczy rośliny lub grzyby lub niszczy siedliska roślin, zwierząt lub grzybów,

14) bez zezwolenia lub wbrew jego warunkom narusza zakazy w stosunku do roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową

- podlega karze aresztu albo grzywny.

W związku z tym, że orzekanie w sprawach dotyczących wyżej wymienionych typów czynów zabronionych, następuje w trybie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń, maksymalna wysokość możliwej do orzeczenia kary grzywny wynosi 5000 zł, natomiast zgodnie z art. 19 kodeksu wykroczeń kara aresztu trwa najkrócej 5, najdłużej 30 dni (wymierza się ją w dniach). Należy rozważyć zasadność zaostżenia ww. kar (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

W końcu, na gruncie u.o.p. należy rozważyć zasadność wprowadzenia nowego Rozdziału (np. Rozdziału 4a Ochrona owadów zapylających i stref ekotonowych), którego celem będzie zgromadzenie przepisów zapewniających odpowiedni poziom ochrony przyrody w zakresie w jakim ochrona ta jest powiązana z ochroną owadów zapylających i ich siedlisk. W takim rozdziale można umieć szczegółowe postanowienia dotyczące: zakazu wypalania stref ekotonowych, nakazu pozostawiania stref ekotonowych, obowiązków gmin w zakresie uwzględniania strategii i programów ochrony owadów zapylających w aktach planowania przestrzennego na szczeblu gminy (w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego).

Możliwość wprowadzenia szczegółowych regulacji odnoszących się do owadów zapylających ze względu na określone zagrożenie

O ile ustawa o ochronie zwierząt i ustawa o ochronie przyrody stanowią akty prawne o ogólnym zakresie, w polskim prawodawstwie przyjęto również rozwiązania prawne pozwalające

na wydanie szczegółowych regulacji mających na celu ustalenie zasad postępowania w odniesieniu do określonych sytuacji jak np. zagrożenie chorobą zakaźną zwierząt czy zagrożeniem dla zdrowia zwierząt wynikającym ze stosowania konkretnego materiału siewnego.

1. Ustawa o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt

Ustawa o ochronie zdrowia zwierząt oraz **zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt** określa przede wszystkim wymagania weterynaryjne oraz zasady zwalczania i monitorowania chorób zakaźnych zwierząt. Zgodnie z Załącznikiem nr 2 do u.o.z.z. stanowiącym wykaz chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania, **zgnilec amerykański pszczoł** (*American foul-brood*) stanowi jedną z takich chorób. W związku z powyższym, zgodnie z delegacją ustawową w sprawie szczegółowego sposobu i trybu zwalczania chorób zakaźnych z art. 61 ust. 1 u.o.z.z., Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydał Rozporządzenie dot. zwalczania zgnilca amerykańskiego pszczoł. Rozporządzenie to zawiera słowniczek, w którym można odnaleźć definicje takich pojęć istotnych dla ochrony pszczoł jak: rodzina pszczela, ul, czerw, pasieka, przesiedlenie pszczoł (§ 2 ww. Rozporządzenia).

Ponadto na podstawie art. 57 ust. 7 u.o.z.z. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydał Rozporządzenie dot. programu poszerzania wiedzy, obejmującego jedynie województwo lubelskie, który miał na celu poszerzenie wiedzy o ryzyku wystąpienia chorób zakaźnych wywołujących straty w rodzinach pszczelich.

W przypadku konieczności wykrycia występowania zakażeń czynnikami wywołującymi choroby zakaźne owadów zapylających lub poszerzenia wiedzy o ryzyku wystąpienia takich chorób, na podstawie art. 57 ust. 1 pkt 2 u.o.z.z., Główny Lekarz Weterynarii może opracować odpowiedni program, który następnie na podstawie art. 57 ust. 3 u.o.z.z. może być wprowadzony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego części, w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw rolnictwa.

2. Ustawa o nasiennictwie

Zgodnie z art. 104 ust. 9 u.o.n. Rada Ministrów może, w drodze rozporządzenia, wprowadzić **zakaz stosowania materiału siewnego** określonych odmian, kierując się ich nieprzydatnością do uprawy w warunkach klimatyczno-glebowych Rzeczypospolitej Polskiej lub **koniecznością uniknięcia zagrożeń** zdrowia ludzi, **zwierząt, roślin oraz dla środowiska**. Rada Ministrów skorzystała z przyznanej jej kompetencji i wprowadziła zakaz uprawy roślin GMO, a mianowicie: zakaz

uprawy ziemniaka Amflora¹⁵ i kukurydzy MON 810¹⁶. Z publikacji naukowych wynika, że powyższe rośliny GMO stanowią potencjalne zagrożenie dla zdrowia pszczół¹⁷.

Z powyższego wynika, że w polskim prawodawstwie istnieje możliwość wprowadzenia odpowiednich przepisów mających na celu ochronę zdrowia poszczególnych gatunków zwierząt ze względu na specyficzne zagrożenia. Zatem, o ile badania naukowe dają podstawę do wprowadzenia kolejnych zakazów w odniesieniu do konkretnej odmiany materiału siewnego, zasadnym jest wprowadzenie zakazu jej stosowania poprzez przyjęcie nowego rozporządzenia Rady Ministrów na podstawie art. 104 ust. 9 u.o.n.

Ustawa o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich

Z art. 2 ust.1 pkt h u.o.h. wynika kwalifikacja pszczoły miodnej jako zwierzęcia gospodarskiego. W art. 18 ustawa przewiduje obowiązek prowadzenie ksiąg pszczół przez związek hodowców lub inny podmiot po uzyskaniu zgody ministra właściwego do spraw rolnictwa na ich prowadzenie. Ponadto ustawa określa kryteria jakie powinna spełniać hodowla i rozród pszczół, w tym wykorzystywanie trutni pochodzących od matek pszczelich wpisanych do ksiąg lub rejestrów dla linii hodowlanych pszczół lub od ich córek (art. 33 ust. 1 u.o.h.). Zgodnie z ustępem 2 powyższego przepisu sejmik województwa, na wniosek związku hodowców lub innego podmiotu, prowadzących księgę linii pszczół, może, w drodze uchwały, zakazać na terenie województwa lub jego części utrzymywania pszczół lub dopuścić utrzymywanie pszczół określonej linii. Zadanie to jest zadaniem z zakresu administracji rządowej.

W części dotyczącej przepisów karnych (art. 47 ust. 1 u.o.h.), w odniesieniu do pszczół zabronione pod karą grzywny zostały następujące czyny, *któ*:

- 1) *w rozrodzie naturalnym lub prowadząc punkt kopulacyjny wykorzystuje reproduktory nie spełniające wymagań określonych w art. 29 ust. 1,*
- 2) *wykorzystuje w rozrodzie pszczół trutnie niespełniające wymagań określonych w art. 33 ust. 1,*
- 3) *utrzymuje pszczoły wbrew zakazowi określonemu przez sejmik województwa w uchwale wydanej na podstawie art. 33 ust. 2,*

15 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 stycznia 2013 r. w sprawie zakazu stosowania materiału siewnego ziemniaka odmiany Amflora.

16 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 stycznia 2013 r. w sprawie zakazu stosowania materiału siewnego odmian kukurydzy MON 810.

17 R. James, T. L. Pitts-Singer, *Bee Pollination in Agricultural Ecosystems*, Oxford University Press, Oxford 2008; K.-D. Jany, E., *The German beekeepers and modern plant biotechnology : chronological overview of the fight of German beekeepers against modern plant biotechnology and genetic engineering to protect honey and other bee products : Bt toxins/Bt plants and bee health*, Hamburg 2015.

4) utrzymuje pszczoły innych linii niż określone przez sejmik województwa w uchwale wydanej na podstawie art. 33 ust. 2.

Ponadto, w razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 pkt 2-4, można orzec przepadek rzeczy stanowiącej przedmiot wykroczenia, choćby nie stanowiła własności sprawcy. W związku z tym, że orzekanie w sprawach dotyczących wyżej wymienionych typów czynów zabronionych, następuje w trybie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń, maksymalna wysokość możliwej do orzeczenia kary grzywny wynosi 5000 zł.

Powyższa ustawa przewiduje zasadniczo wymagania dla pszczelarzy w zakresie hodowli i rozrodu pszczół. Przy tym nie zawiera ona szczegółowych postanowień w odniesieniu do wymogów wynikających z ustawy o ochronie zwierząt dotyczących szczegółowych zasad humanitarnego traktowania pszczół czy też traktowania uwzględniającego potrzeby pszczół i zapewniające im opiekę i ochronę. Wydaje się, że powyższa ustawa ma niewielkie znaczenie dla zwiększenia ochrony pszczoły miodnej, gdyż odnosi się ona jedynie do obowiązków administracyjnych i technicznych w zakresie rozrodu i hodowli pszczół.

Stosowanie środków ochrony roślin

Ustawa o środkach ochrony roślin stanowi jeden z najważniejszych instrumentów prawnych w kontekście ochrony owadów zapylających poprzez ograniczenie stosowania niektórych środków ochrony roślin. Pozostałe przepisy istotne dla niniejszej części analizy znajdują się w ustawie o ochronie roślin oraz szeregu rozporządzeń stanowiących akty wykonawcze powyższych ustaw.

Środki ochrony roślin to inaczej pestycydy lub fitofarmaceutyki. Ich zadaniem jest ochrona roślin uprawnych przede wszystkim przed grzybami (fungicydy), owadami (insektycydy) i chwastami (herbicydy). Przed omówieniem poszczególnych aktów prawnych należy odnieść się do problematyki neonikotynoidów, czyli insektycydów uznawanych za jedne z najbardziej niebezpiecznych środków ochrony roślin dla pszczół.

Insektycydy – neonikotynoidy

Insektycydy (inaczej środki owadobójcze) stanowią środki ochrony roślin, których działanie polega na ograniczaniu szkód wyrządzonych w uprawach przez owady, poprzez ograniczanie rozrodu lub uśmiercanie owadów. Zgodnie z raportami udostępnionymi przez Zamawiającego¹⁸, **insektycydami najbardziej niebezpiecznymi dla pszczół są neonikotynoidy**: imidaklopyrd, tiametoksam, klotianidyna, fipronil, chloropiryfos, cypermetryna i deltametryna.

Z preambuły do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji wynika, że:

*Wiosną 2012 roku opublikowano nowe informacje naukowe dotyczące subletalnych efektów, które neonikotynoidy wywołują u pszczół. Komisja Europejska, zgodnie z art. 21 ust. 2 rozporządzenia (WE) nr 1107/2009, zwróciła się do Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (dalej: Urząd), o pomoc naukową i techniczną w analizie nowych informacji oraz weryfikacji oceny ryzyka dotyczącego neonikotynoidów pod kątem ich wpływu na pszczoły. W przypadku niektórych upraw Urząd zidentyfikował wysoki poziom krótkoterminowego ryzyka dla pszczół związanego ze środkami ochrony roślin zawierającymi substancje czynne klotianidyna, tiametoksam lub imidachlopyrd. Urząd wskazał na szczególnie wysoki poziom krótkoterminowego ryzyka dla pszczół wynikającego z narażenia za pośrednictwem pyłu w odniesieniu do kilku rodzajów upraw, ze spożycia pozostałości substancji wraz z zanieczyszczonym pyłkiem kwiatowym i nektarem w odniesieniu do niektórych upraw i narażenia za pośrednictwem płynów powstałych w wyniku gutacji w odniesieniu do kukurydzy. W przypadku niektórych upraw nie można wykluczyć ponadto istnienia niedopuszczalnego ryzyka związanego z krótkoterminowym lub długoterminowym wpływem na przetrwanie i rozwój kolonii. Ponadto Urząd zidentyfikował kilka luk w danych dotyczących poszczególnych upraw poddanych ocenie. Luki te dotyczą przede wszystkim długoterminowego ryzyka dla pszczół miodnych wynikającego z narażenia za pośrednictwem pyłu, pozostałości substancji w pyłku kwiatowym i nektarze oraz z narażenia za pośrednictwem płynów powstałych w wyniku gutacji. Komisja Europejska doszła do wniosku, że wykluczenie wysokiego poziomu ryzyka dla pszczół jest możliwe jedynie przez nałożenie dalszych ograniczeń. **W szczególności należy zabronić użycia środków ochrony roślin zawierających klotianidynę, tiametoksam lub imidachlopyrd do zaprawiania nasion oraz stosowania doglebowego w przypadku upraw atrakcyjnych dla pszczół i w przypadku zbóż z wyjątkiem użycia w szklarniach i do zbóż ozimych.** Należy zabronić stosowania dolistnego środków ochrony roślin zawierających klotianidynę, tiametoksam lub imidachlopyrd w odniesieniu do upraw atrakcyjnych dla pszczół oraz w odniesieniu do zbóż z wyjątkiem użycia w szklarniach i stosowania po okresie kwitnienia. Rośliny zbierane przed okresem kwitnienia nie są uznawane za atrakcyjne dla pszczół¹⁹.*

18 Greenpeace Polska, Raport "Neonikotynoidy: zagrożenie nie tylko dla pszczół" oraz Raport „Spadek Populacji Pszczół”.

¹⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32013R0485>

W rezultacie, w 2013 roku zgodnie z Rozporządzeniem Wykonawczym Komisji w państwach członkowskich wprowadzono **częściowy zakaz stosowania** trzech z ww. neonikotynoidów: klotianidyny, tiametoksamu i imidachlopyrydu. Zgodnie z art. 2 Rozporządzenia Wykonawczego Komisji, „**nasiona roślin wymienionych w załączniku II** zaprawione środkami ochrony roślin zawierającymi klotianidynę, tiametoksam lub imidachlopyryd nie są stosowane ani wprowadzane do obrotu **z wyjątkiem nasion używanych w szklarniach**”. Przepis ten stosuje się od dnia 1 grudnia 2013 roku. Powyższy zakaz oparty jest na zasadzie ostrożności, ze względu na brak dostatecznych badań naukowych wykazujących negatywny wpływ ww. substancji na pszczoły i inne owady zapylające. W rezultacie Urząd kontynuuje badania związane z wpływem neonikotynoidów na owady zapylające i oceną ryzyka²⁰. Jak zauważa Komisja Europejska, jedną z przyczyn braku ogólnego zakazu stosowania tych substancji jest ciągły brak ustalonej naukowej metodologii oceny wpływu środków ochrony roślin na pszczoły. W odniesieniu do innego neonikotynoidu – acetamiprydu, Urząd uznał, że nie ma dalszych podstaw naukowych do stosowania zakazu jego stosowania ze względu na stwarzanie niskiego ryzyka dla pszczół. Zgodnie z Rozporządzeniem Wykonawczym Komisji 2018/113 z dnia 24 stycznia 2018 roku, odnowiono zatwierdzenie acetamiprydu do 28 lutego 2033 roku.

W związku z powyższym następujące substancje aktywne są aktualnie dopuszczalne do stosowania w krajach UE jako środki ochrony roślin, z ograniczeniami wynikającymi z Rozporządzenia Wykonawczego Komisji: klotianidyna, imidachlopyryd, tiametoksam. Głosowanie nad nowymi regulacjami zmieniającymi Rozporządzenie Wykonawcze Komisji dot. klotianidyny, imidachlopyrydu i tiametoksamu jest planowane na początek 2018 roku.

W krajach członkowskich UE innych niż Polska, na podstawie art. 53 Rozporządzenia nr 1107/2009, istnieje praktyka wydawania tymczasowych zezwoleń na stosowanie zapraw nasienych neonikotynoidowych w oparciu o przesłankę istnienia niebezpieczeństwa, któremu nie można zapobiec za pomocą innych rozsądnych działań²¹. Natomiast w Polsce, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi systematycznie odmawiał wydawania takich zezwoleń (wnioskowanych przez Krajowe Zrzeszenie Producentów Rzepaku i Roślin Białkowych). Odmowa ta była uzasadniana podkreśleniem, że dopóki nie zostaną rozstrzygnięte wątpliwości naukowe dotyczące wykorzystania substancji czynnych w ochronie roślin, **zasada ostrożności pozostaje nadrzędna w stosunku**

20 Wszystkie informacje dotyczące prac Komisji Europejskiej na temat neonikotynoidów dostępne są pod adresem: https://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/approval_active_substances/approval_renewal/neonicotinoids_en

21 Art. 53 ust. 1 Rozporządzenia nr 1107/2009 mówi, że *w drodze odstępstwa od art. 28 w szczególnych okolicznościach państwo członkowskie może zezwolić, na okres nieprzekraczający 120 dni, na wprowadzanie do obrotu środków ochrony roślin, w celu ograniczonego i kontrolowanego stosowania, w przypadku gdy takie działanie okazuje się niezbędne z powodu niebezpieczeństwa, któremu nie można zapobiec za pomocą innych rozsądnych działań.*

Dane państwo członkowskie natychmiast informuje pozostałe państwa członkowskie oraz Komisję o podjętym działaniu, dostarczając szczegółowych informacji o sytuacji i wszelkich środkach podjętych w celu zapewnienia bezpieczeństwa konsumentów.

do dążenia do poprawy produkcji roślinnej, czy też poprawy warunków ekonomicznych i ograniczenia kosztów ochrony roślin. W rezultacie, odmowa wydania czasowych zezwoleń motywowana jest względami ostrożności. Jednocześnie MRiRW zapewnia o poszukiwaniu skutecznych rozwiązań w ochronie roślin przy zapewnieniu bezpieczeństwa dla środowiska, jako alternatywy dla środków ochrony roślin zawierających neonikotynoidy.

Zasadniczo brak jest przeciwwskazań do wprowadzenia bardziej restrykcyjnych przepisów dot. neonikotynoidów na poziomie krajowym. Przykładem kraju, który zabronił stosowania neonikotynoidów od dnia 1 września 2018 roku, jest Francja. Zgodnie z art. 125 ustawy o odbudowie bioróżnorodności, przyrody i krajobrazów, stosowanie produktów i zapraw nasiennych zawierających jedną lub więcej substancji czynnych z rodziny neonikotynoidów jest zabronione z dniem 1 września 2018 r. Odstępstwa mogą być przyznane do 1 lipca 2020 r. na podstawie rozporządzenia wydanego wspólnie przez ministrów odpowiedzialnych za rolnictwo, środowisko i zdrowie. Powyższe rozporządzenie będzie wydane na podstawie bilansu przygotowanego przez Narodową Agencję ds. Bezpieczeństwa Żywności, Środowiska i Pracy, który porówna korzyści i ryzyka związane ze stosowaniem środków ochrony roślin zawierających substancje czynne z rodziny neonikotynoidów dopuszczonych we Francji, z substancjami związanymi ze stosowaniem substytutów lub dostępnymi metodami alternatywnymi („ocena porównawcza”). Powyższa ustawa wprowadziła omówione zmiany do artykułu L-153-8 kodeksu rolniczego i rybołówstwa morskiego²².

Stąd też zasadnym jest zaproponowanie zmian na wzór ustawy francuskiej, która będzie miała na celu wprowadzenie ogólnego zakazu stosowania neonikotynoidów, od którego odstępstwa będą przyznawana przez ministrów w drodze rozporządzenia. Zmiana ta mogłaby polegać na dodaniu dodatkowego postanowienia do ustawy o środkach ochrony roślin np. art. 5a o treści „1. Stosowanie produktów i zapraw nasiennych zawierających jedną lub więcej substancji czynnych z rodziny neonikotynoidów jest zabronione z dniem (*data*) r. 2 Odstępstwa od zakazu określonego w ust. 1, mogą być przyznane do (*data*), na podstawie rozporządzenia wydanego wspólnie przez ministrów odpowiedzialnych za rolnictwo i środowisko. 3. Powyższe rozporządzenie będzie wydane na podstawie raportu przygotowanego przez Komisję do spraw Środków Ochrony Roślin, który porówna korzyści i ryzyka związane ze stosowaniem środków ochrony roślin zawierających substancje czynne z rodziny neonikotynoidów dopuszczonych w Polsce, z substancjami związanymi ze stosowaniem substytutów lub dostępnymi metodami alternatywnymi”.

Ustawa o środkach ochrony roślin

Ustawa ta reguluje zadania i właściwość organów administracji publicznej oraz jednostek organizacyjnych w zakresie wykonania przepisów Rozporządzenia nr 1107/2009, oraz przepisów

²² <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2016/8/8/2016-1087/jo/texte>

Unii Europejskiej wydanych na podstawie przepisów tego Rozporządzenia, w szczególności w sprawach zezwoleń i pozwoleń w zakresie wprowadzania środków ochrony roślin do obrotu.

1. Zezwolenia na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu

Zgodnie z art. 25 u.ś.o.r. działalność gospodarcza w zakresie wprowadzania środków ochrony roślin do obrotu lub konfekcjonowania tych środków jest **działalnością regulowaną** w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej i wymaga wpisu do rejestru przedsiębiorców wykonujących działalność w zakresie wprowadzania środków ochrony roślin do obrotu lub konfekcjonowania tych środków. Rozwiązanie to umożliwia sprawowanie kontroli nad taką działalnością zgodnie z art. 68 Rozporządzenia nr 1107/2009. Zgodnie z art. 27 ust. 1 u.ś.o.r. **organem prowadzącym rejestr**, o którym mowa w art. 25 ust. 1, jest:

1) **wojewódzki inspektor [ochrony roślin i nasiennictwa]** właściwy ze względu na miejsce zamieszkania albo siedzibę przedsiębiorcy, z tym że w przypadku gdy przedsiębiorcą jest osoba fizyczna - miejsce wykonywania działalności gospodarczej, jeżeli jest inne niż miejsce zamieszkania tej osoby;

2) wojewódzki inspektor właściwy ze względu na planowane miejsce wykonywania działalności gospodarczej, do którego został złożony wniosek o wpis do rejestru, o którym mowa w art. 25 ust. 1, w przypadku przedsiębiorcy z państwa członkowskiego Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, albo państwa, które zawarło z Unią Europejską i jej państwami członkowskimi umowę regulującą swobodę świadczenia usług, który zamierza czasowo świadczyć usługę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto, zgodnie z ustępem 3 powyższego przepisu **rejestr**, o którym mowa w art. 25 ust. 1, **udostępnia się na stronie internetowej** administrowanej przez wojewódzki inspektorat ochrony roślin i nasiennictwa²³.

Zgodnie z art. 28 ust. 1 Rozporządzenia nr 1107/2009, **środek ochrony roślin nie jest wprowadzany do obrotu ani stosowany, chyba że uzyskał zezwolenie w danym państwie członkowskim zgodnie z niniejszym rozporządzeniem**. Ponadto zgodnie z art. 52 ww. Rozporządzenia dotyczącym handlu równoległego **środek ochrony roślin, który uzyskał zezwolenie w jednym państwie członkowskim (państwie członkowskim pochodzenia), może, z zastrzeżeniem wydania pozwolenia na handel równoległy, być wprowadzany, wprowadzany do obrotu i stosowany w innym państwie członkowskim (państwie członkowskim wprowadzenia), jeżeli to państwo członkowskie ustali, że skład danego środka ochrony roślin jest identyczny ze składem środka ochrony roślin, który uzyskał już zezwolenie na jego terytorium (środek referencyjnego). Wniosek składany jest właściwemu organowi państwa**

23 Np. http://piorin.gov.pl/files/userfiles/_shared/wiorin_warszawa/dorit/rejesty_i_ewidencje/28.02.2017_r_rejestr_przedsiębiorców_wykonyjących_działalność_w_zakresie_wprowadzania_sor_do_obrotu_lub_konfekcjonowania.pdf

*członkowskiego wprowadzenia. Ustęp 3 powyższego przepisu określa warunki uznania środka ochrony roślin za identyczny ze środkami referencyjnymi, pozostałe ustępy dotyczą postanowień proceduralnych przy wydawaniu pozwolenia na handel równoległy. Co istotne, zgodnie z ustępem 11, bez uszczerbku dla art. 63 **organy państwa członkowskiego udostępniają publicznie informacje na temat pozwoleń na handel równoległy.***

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ww. Rozporządzenia *wnioskodawca zamierzający wprowadzić do obrotu środki ochrony roślin składa wnioski o zezwolenie lub o zmianę zezwolenia, osobiście lub za pośrednictwem przedstawiciela, **w każdym państwie członkowskim, gdzie środek ochrony roślin ma być wprowadzany do obrotu.*** W przypadku złożenia jednakowego wniosku w kilku państwach należących do jednej strefy określonej w Załączniku nr 1 do ww. Rozporządzenia, zgodnie z art. 35 *wniosek jest rozpatrywany przez państwo członkowskie zaproponowane przez wnioskodawcę, chyba że inne państwo członkowskie z tej samej strefy zgodzi się go rozpatrzyć, a na wniosek państwa członkowskiego rozpatrującego wniosek pozostałe państwa członkowskie z tej samej strefy, w której wnioskodawca złożył wniosek, podejmują współpracę w celu zapewnienia sprawiedliwego podziału pracy*²⁴.

Osoba, która chce uzyskać zezwolenie na wprowadzanie środka ochrony do obrotu powinna złożyć stosowny wniosek do MRiRW. Do wniosku należy dołączyć między innymi: projekt etykiety środka ochrony roślin, pełną dokumentację dla każdej substancji czynnej, sejfnera i synergetyka zawartych we wnioskowanym środku **w tym ocenę ryzyka wynikającą ze stosowania środka ochrony roślin w odniesieniu do zdrowia ludzi i zwierząt oraz środowiska, opracowaną zgodnie z jednolitymi zasadami oceny, o których mowa w art. 29 ust. 6 Rozporządzenia nr 1107/2009**, wykaz zamierzonych zastosowań środka w każdej ze stref oraz w każdym państwie członkowskim, w którym wnioskodawca składa wniosek. W przypadku pozytywnej oceny wniosku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydaje zezwolenie na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu, zgodnie z treścią art. 31 i art. 32 Rozporządzenia nr 1107/2009. Zgodnie z art. 32 tego Rozporządzenia, *okres ważności zezwolenia określa się w zezwoleniu.*

Warto odnotować, że przy ministrze właściwym do spraw rolnictwa, zgodnie z art. 13 u.ś.o.r. działa Komisja do spraw Środków Ochrony Roślin, do której zadań należy opiniowanie, na wniosek ministra właściwego do spraw rolnictwa, spraw dotyczących substancji czynnych, sejfnerów, synergetyków i środków ochrony roślin, w szczególności wydawanie opinii w zakresie oceny lub uwag. Zgodnie z art. 13 ust. 4 u.ś.o.r., Komisja składa się z 7 członków przy czym, jeden jest *przedstawicielem organizacji społecznych, których statutowym celem działania jest **ekologia*** a jeden jest *przedstawicielem organizacji społecznych, których statutowym celem działania jest **pszczelarstwo.***

²⁴ Zgodnie z Załącznikiem nr 1 do Strefy B – Centrum należą następujące państwa członkowskie: Belgia, Republika Czeska, Niemcy, Irlandia, Luksemburg, Węgry, Niderlandy, Austria, Polska, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Zjednoczone Królestwo.

Przedstawicieli tych powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw rolnictwa spośród kandydatów zgłoszonych przez organizacje społeczne, których statutowym celem działania jest ekologia albo pszczelarstwo. Dalsze przepisy art. 13 u.ś.o.r. określają wymogi formalne, które muszą spełnić kandydaci na członków Komisji.

W związku z tym, że aby wprowadzić dany środek ochrony roślin do obrotu należy uzyskać zezwolenie w każdym państwie członkowskim (procedura ta wygląda odmiennie w zależności od tego czy państwa te należą do tej samej strefy określonej w Załączniku i do Rozporządzenia nr 1107/2009), należy dopuścić możliwość, że mimo, że dany środek ochrony roślin został dopuszczony do użycia w jednym z państw członkowskich, to w innym nie uzyskał takiego zezwolenia.

Należy zaznaczyć, że w Polsce zezwolenie na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu jak i odmowa wydania **zezwolenia są wydawane w drodze decyzji administracyjnej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi**. W rezultacie, do całego postępowania ma zastosowanie k.p.a. W przypadku zaistnienia przesłanek z art. 44 Rozporządzenia nr 1107/2009, **organ może zmienić, cofnąć lub nie odnowić zezwolenia**.

Podstawą działania organu są w takiej sytuacji przepisy k.p.a. oraz następujące przepisy art. 44 Rozporządzenia nr 1107/2009:

1. **Państwa członkowskie mogą dokonać w dowolnej chwili przeglądu zezwolenia, w przypadku gdy istnieją powody, aby uważać, że wymóg, o którym mowa w art. 29, przestał być spełniany.** Państwo członkowskie dokonuje przeglądu zezwolenia, w przypadku gdy stwierdzi ono, że cele zawarte w art. 4 ust. 1 lit. a) ppkt (iv) i lit. b) ppkt (i) oraz art. 7 ust. 2 i 3 dyrektywy 2000/60/WE mogą nie zostać zrealizowane.
2. **W przypadku gdy państwo członkowskie zamierza wycofać lub zmienić zezwolenie, informuje o tym posiadacza zezwolenia i umożliwia mu przedstawienie uwag lub dalszych informacji.**
3. Państwo członkowskie **wycofuje lub zmienia zezwolenie**, stosownie do przypadku, w przypadku gdy:
 - a)wymogi, o których mowa w art. 29, nie są lub przestały być spełniane;
 - b)**zezwolenia udzielono w oparciu o nieprawdziwe lub mylące informacje przedstawione na temat faktów;**
 - c)nie spełniono warunku zawartego w zezwoleniu;
 - d)**w oparciu o rozwój wiedzy naukowej i technicznej można zmienić sposób stosowania oraz stosowane ilości; lub**
 - e)posiadacz zezwolenia nie spełnia obowiązków wynikających z niniejszego rozporządzenia.
4. W przypadku gdy państwo członkowskie wycofuje lub zmienia zezwolenie zgodnie z ust. 3, natychmiast informuje o tym posiadacza zezwolenia, pozostałe państwa członkowskie, Komisję i Urząd. Pozostałe państwa członkowskie należące do tej samej strefy odpowiednio wycofują lub

zmieniają zezwolenie z odpowiednim uwzględnieniem warunków krajowych oraz środków ograniczających ryzyko, z wyjątkiem przypadków, w których zastosowano art. 36 ust. 3 akapit drugi, trzeci i czwarty. W stosownych przypadkach zastosowanie ma art. 46.

Zgodnie z art. 46 Rozporządzenia nr 1107/2009 w przypadku gdy **państwo członkowskie wycofuje lub zmienia zezwolenie lub go nie odnawia**, może ono przyznać dodatkowy okres w celu unieszkodliwienia, składowania, wprowadzania do obrotu i zużycia istniejących zapasów. W przypadku gdy **powody wycofania, zmiany lub nieodnowienia zezwolenia nie mają związku z ochroną zdrowia ludzi i zwierząt lub środowiska**, okres na zużycie zapasów jest ograniczony i nie przekracza sześciu miesięcy dla sprzedaży i dystrybucji oraz dodatkowego okresu, nieprzekraczającego jednego roku, dla unieszkodliwienia, składowania i zużycia istniejących zapasów danych środków ochrony roślin.

Zasadniczo organ powinien podjąć postępowanie z urzędu, jednak organizacja społeczna może również skorzystać z możliwości złożenia wniosku o wszczęcie postępowania na podstawie art. 31 k.p.a.

2. Etykiety środków ochrony roślin

Projekt etykiety stanowi jeden z dokumentów dołączonych do wniosku w sprawie zezwoleń na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu, pozwoleń na handel równoległy i pozwoleń na prowadzenie badań wydawanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Następnie samo zezwolenie określa dokładną treść etykiety oraz termin wprowadzania do obrotu i stosowania środków ochrony roślin. Etykiety dopuszczonych środków ochrony roślin znajdują się na stronie MRIW: <https://bip.minrol.gov.pl/Informacje-Branzowe/Produkcja-Roslinna/Ochrona-Roslin/Etykiety-Srodkow-Ochrony-Roslin>

Zgodnie z art. 31 ust. 2 i 4 Rozporządzenia nr 1107/2009 **zezwoleń na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu określa wymogi związane z wprowadzaniem do obrotu oraz stosowaniem środka ochrony roślin**. Wymogi te obejmują przynajmniej warunki stosowania niezbędne w celu zapewnienia zgodności z warunkami i wymogami przewidzianymi w rozporządzeniu zatwierdzającym substancje czynne, sejfny i synergetyki, a także mogą zawierać:

- a) **ograniczenie dystrybucji i stosowania środka ochrony roślin w celu ochrony** dystrybutorów, użytkowników, osób postronnych, mieszkańców, konsumentów lub pracowników, których to dotyczy, **albo środowiska**, uwzględniające wymogi nałożone na mocy innych przepisów wspólnotowych; **takie ograniczenie oznaczane jest w etykiecie;**
- b) **obowiązek poinformowania przed użyciem środka wszystkich sąsiadów, którzy mogą być narażeni na znoszenie cieczy roboczej i którzy zwrócili się o taką informację;**
- c) **wskazówki dotyczące prawidłowego stosowania zgodnie z zasadami integrowanej ochrony roślin**, o których mowa w art. 14 i w załączniku III do dyrektywy 2009/128/WE;
- d) **wskazanie kategorii użytkowników, takich jak użytkownicy profesjonalni i nieprofesjonalni;**

f) odstęp czasu między poszczególnymi zastosowaniami;

g) okres między ostatnim zastosowaniem środka a konsumpcją danego produktu roślinnego, w stosownych przypadkach;

h) okres między zastosowaniem środka a wejściem na obszar, na którym zastosowano środek ochrony roślin.

Zgodnie z art. 49 ust. 4 Rozporządzenia nr 1107/2009, etykiety i dokumenty towarzyszące **zaproponowanym nasionom** zawierają nazwę środka ochrony roślin, który został użyty do zaprawienia nasion, nazwę (nazwy) substancji czynnej (czynnych) zawartej (zawartych) w tym środku, **standardowe zwroty informujące o środkach ostrożności** przewidziane w dyrektywie 1999/45/WE oraz - **w stosownych przypadkach - środki ograniczania ryzyka określone w zezwoleniu dla tego środka**. Zgodnie z ww. Dyrektywą, przykładowym zwrotem dotyczącym środków ostrożności jest:

- **Niebezpieczne dla pszczoł./W celu ochrony pszczoł i innych owadów zapylających nie stosować na rośliny uprawne w czasie kwitnienia./Nie używać w miejscach gdzie pszczoły mają pożytek./ Usuwać lub przykrywać ule podczas zabiegu i przez (określić czas) po zabiegu./Nie stosować kiedy występują kwitnące chwasty./Usuwać chwasty przed kwitnieniem./Nie stosować przed (określić czas).** - Zwrot przyznaje się środkom ochrony roślin, dla których ocena zgodnie z jednolitymi zasadami wykazuje dla jednego lub więcej zastosowań oznakowania, że środki ograniczenia ryzyka muszą być stosowane w celu ochrony pszczoł lub innych zapylających owadów. W zależności od wzoru zastosowania środka ochrony roślin, oraz innych odpowiednich krajowych przepisów wykonawczych, Państwa Członkowskie mogą dokonać wyboru właściwych zwrotów w celu ograniczenia ryzyka w stosunku do pszczoł i innych zapylających owadów i ich rozmnażania.

Ponadto, zgodnie z art. 21 pkt 2 i 3 u.ś.o.r. **opakowania jednostkowe środków ochrony roślin** wprowadzanych do obrotu są zaopatrzone w etykietę zatwierdzoną i sporządzoną w języku polskim oraz spełniają wymagania określone w zezwoleniu na wprowadzanie środka ochrony roślin do obrotu lub pozwoleniu na handel równoległy.

Z powyższych przepisów wynika, że najważniejszym etapem dla uzyskania zgodności etykiet, będących kluczowym elementem dla prawidłowego stosowania środków ochrony roślin z uwzględnieniem środków ostrożności, jest wydawanie zezwolenia na wprowadzanie do obrotu. To właśnie w zezwoleniu organ określa treść etykiety, w tym standardowe zwroty i środki ostrożności. W związku z tym, w przypadku stwierdzenia, że etykieta nie odpowiada prawdzie i zagraża owadom zapylającym należy rozważyć zainicjowanie procedury z art. 44 Rozporządzenia nr 1107/2009 opisanej powyżej.

3. Tank-mix

„Tank-mix” to proces łącznego stosowania środków ochrony roślin lub środków ochrony roślin z nawozami. W tym zakresie Instytut Ochrony Roślin-Państwowy Instytut Badawczy opracował Dobre Praktyki Ochrony Roślin dotyczące zasad mieszania i łącznego stosowania agrochemikaliów. Zgodnie z Rozporządzeniem dot. integrowanej ochrony roślin, w § 1 ust. 2 pkt 2 zaleca się *ograniczenie liczby zabiegów i ilości stosowanych środków ochrony roślin do niezbędnego minimum*. Stosowanie „tank-mix” jest jedną z metod ograniczania liczby zabiegów, która jednocześnie stwarza ryzyko zagrożenie dla życia ludzi i środowiska w ogóle, ze względu na możliwe negatywne konsekwencje niewłaściwego mieszania środków ochrony roślin oraz nawozów.

Rozporządzenie nr 1107/2009 nie zabrania łącznego stosowania agrochemikaliów, jednak wymaga uwzględnienia ograniczeń prawnych wynikających z przepisów dotyczących stosowania środków ochrony roślin (właściwie stosowanie, z uwzględnieniem zasad dobrej praktyki ochrony roślin i warunków ustanowionych w procesie rejestracji, a podanych w etykiecie). Zgodnie z § 2 ust. 2 Rozporządzenia dot. stosowania nawozów, *nawozy mogą być stosowane łącznie ze środkami ochrony roślin jedynie wówczas, gdy jest to przewidziane w instrukcji stosowania środka ochrony roślin lub nawozu*. Natomiast w przypadku mieszania różnych środków ochrony roślin, zasadniczo ustawa nie wprowadza zakazu ich mieszania, chyba, że wyraźnie przewiduje go etykieta. Stąd też ponownie będą miały zastosowanie uwagi poczynione odnośnie ustalania treści etykiety oraz kontroli przeprowadzanej przez WIORIN.

Ze względu na ryzyko jakie wiąże się z możliwością mieszania różnych substancji aktywnych krokiem, który wydaje się pożądany oraz adekwatny do zidentyfikowanych zagrożeń jest opracowanie i publikacja listy łącznego stosowania, która da dobrą gwarancję udanego i skutecznego wykorzystania „tank-mix”. Lista ta mogłaby stanowić załącznik do Rozporządzenia dot. sposobu stosowania środków ochrony roślin wydanego na podstawie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 40 ust. 1 u.ś.o.r. Zmiana ta wymagałaby również wprowadzenia dodatkowego zapisu w przepisie art. 40 ust. 1 u.ś.o.r. np. „Minister właściwy do spraw rolnictwa w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia: 3a) dopuszczalne mieszaniny środków ochrony roślin”. Ponadto, zasadnym jest, aby na etapie zatwierdzania etykiety, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wyszczególnić w zezwoleniu substancje, których łączenie z danym środkiem będzie stwarzało zagrożenie dla ludzi, zwierząt i środowiska oraz przewidział odpowiedni zapis w zatwierdzanej etykiecie. Innym rozwiązaniem jest wprowadzenie zapisu analogicznego do postanowienia Rozporządzenia dot. stosowania nawozów poprzez dodanie ust. 1a do art. 35 u.ś.o.r. o treści „środki ochrony roślin mogą być stosowane łącznie ze środkami ochrony roślin jedynie wówczas, gdy jest to przewidziane w instrukcji stosowania środka ochrony roślin.”

4. Obrót środkami ochrony roślin

Zgodnie z art. 24 u.ś.o.r. *środek ochrony roślin wprowadzony do obrotu może pozostawać w obrocie i być stosowany po upływie terminu jego ważności przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli*

wyniki badań trwałości tego środka ochrony roślin, przeprowadzone przez laboratorium posiadające certyfikat Dobrej Praktyki Laboratoryjnej wydany na podstawie art. 16 ust. 4 ustawy z dnia 25 lutego 2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach lub uzyskany w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie, potwierdzają jego przydatność do zastosowania zgodnie z przeznaczeniem.

Ponadto, zgodnie z art. 28 u.ś.o.r. **środki ochrony roślin przeznaczone dla użytkowników profesjonalnych mogą być zbywane osobom, które:**

- 1) ukończyły szkolenie w zakresie stosowania środków ochrony roślin w Rzeczypospolitej Polskiej potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, lub
- 2) ukończyły szkolenie w zakresie doradztwa dotyczącego środków ochrony roślin w Rzeczypospolitej Polskiej potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8, lub
- 3) ukończyły szkolenie w zakresie integrowanej produkcji roślin potwierdzone zaświadczeniem o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8 lub,
- 4) nie wcześniej niż przed upływem 5 lat, przed nabyciem tych środków, ukończyły szkolenie wymagane od użytkowników profesjonalnych w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w państwie będącym stroną umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie, potwierdzone dokumentem o ukończeniu tego szkolenia, lub przedstawiły inny dokument wydany na podstawie przepisów obowiązujących w tym państwie, potwierdzający uzyskanie uprawnień do nabywania środków ochrony roślin przeznaczonych dla użytkowników profesjonalnych.

Zgodnie z art. 31 ust. 1 u.ś.o.r. **zabrania się:**

- 1) zbywania środka ochrony roślin oraz składania oferty zbycia takiego środka:
 - a) **osobie, której zachowanie wskazuje, że znajduje się w stanie nietrzeźwości, lub osobie niepełnoletniej,**
 - b) w opakowaniu zastępczym,
 - c) w pomieszczeniu, w którym jest prowadzona sprzedaż żywności lub pasz, chyba że w przypadku środka ochrony roślin przeznaczonego dla użytkownika nieprofesjonalnego środek ten jest przechowywany pod zamknięciem w sposób zapewniający brak jego kontaktu z żywnością lub paszą,
 - d) przy zastosowaniu automatu, samoobsługi lub sprzedaży dokonywanej poza punktem stałej lokalizacji (sprzedaż obwoźna i obnośna na targowiskach w rozumieniu przepisów o podatkach i opłatach lokalnych),
 - e) po upływie terminu jego ważności, z zastrzeżeniem art. 24;
- 2) **podawania informacji niezgodnych z zawartymi w etykiecie wymaganiami, o których mowa w art. 31 ust. 1-3 lub ust. 4 lit. a-d lub lit. f-h rozporządzenia nr 1107/2009.**

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (Główny Inspektor i wojewódzcy inspektorzy) **sprawuje kontrolę w zakresie wprowadzania do obrotu i stosowania środków** ochrony roślin (zgodnie z art. 3 ust. 3 u.ś.o.r. w zw. z art. 67 ust. 1 Rozporządzenia nr 1107/2009). Zgodnie z art. 2 pkt. 24 ustawy o ochronie roślin, *działania organów PIORiN lub upoważnionych przez nie osób fizycznych, osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej stanowią urzędowe działania*. Zgodnie z art. 92 ust. 1 u.o.r. *Główny Inspektor i wojewódzcy inspektorzy oraz ich zastępcy, a także państwowi inspektorzy, są uprawnieni do:*

- 1) **wstępu na wszystkie grunty**, w tym leśne, oraz do wszelkich pomieszczeń, środków transportu i obiektów, w których są lub były uprawiane, wytwarzane, przewożone lub przechowywane rośliny, produkty roślinne lub przedmioty, a także środki ochrony roślin, materiał siewny i sprzęt przeznaczony do stosowania środków ochrony roślin, oraz na teren portów, przystani, lotnisk, stacji kolejowych, placówek pocztowych, przejść granicznych, w celu przeprowadzenia kontroli wynikających z przepisów ustawy, z przepisów o środkach ochrony roślin i przepisów o nasiennictwie;
- 2) **kontroli dokumentów, żądania pisemnych lub ustnych informacji, wyjaśnień oraz dostępu do wszelkich danych**, w tym również prowadzonych w formie elektronicznej, mających związek z przedmiotem kontroli i dotyczących spraw ochrony roślin, środków ochrony roślin i nasiennictwa;
- 3) **bezpłatnego pobierania**, za pokwitowaniem, prób roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, **środków ochrony roślin** lub materiału siewnego, **w ilości niezbędnej do wykonania badań**.

Zgodnie z art. 95 u.o.r., *w toku postępowania kontrolnego państwowy inspektor może w szczególności:*

- 1) *dokonywać oględzin roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, materiału siewnego, środków ochrony roślin, sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, obiektów, pomieszczeń, środków przewozowych i innych rzeczy, w zakresie objętym kontrolą;*
- 2) *pobierać próby roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, materiału siewnego i środków ochrony roślin, w celu poddania ich analizom laboratoryjnym;*
- 3) *dokonywać sprawdzania akt i dokumentów oraz ewidencji i informacji lub danych w zakresie objętym kontrolą, sporządzania ich niezbędnych kopii, potwierdzonych przez podmiot kontrolowany lub osoby, o których mowa w art. 94 ust. 1, oraz urzędowego tłumaczenia na język polski, w przypadku gdy są sporządzone w języku obcym;*
- 4) *dokonywać badania przebiegu określonych czynności;*
- 5) *legitymować osoby w celu stwierdzenia ich tożsamości, jeżeli jest to niezbędne na potrzeby postępowania kontrolnego;*
- 6) *żądać od podmiotu kontrolowanego lub jego przedstawiciela niezwłocznego usunięcia uchybień porządkowych i organizacyjnych;*
- 7) *żądać od podmiotu kontrolowanego lub jego przedstawiciela udzielania, w wyznaczonym terminie, pisemnych lub ustnych wyjaśnień w sprawach objętych zakresem kontroli;*

- 8)przesłuchiwać osoby w charakterze strony lub świadka, jeżeli jest to niezbędne do wyczerpującego wyjaśnienia okoliczności sprawy;
- 9)zasięgać opinii biegłych, jeżeli jest to niezbędne na potrzeby postępowania kontrolnego;
- 10)zabezpieczać dowody;
- 11)nałożyć, w celu uniemożliwienia zmiany tożsamości lub zdrowotności roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów lub zmiany tożsamości środków ochrony roślin, plomby ze znakiem Inspekcji na:
 - a)pomieszczenia lub obiekty, w których są przechowywane lub magazynowane rośliny, produkty roślinne lub przedmioty, lub środki ochrony roślin,
 - b)środki transportu, w których są przemieszczane rośliny, produkty roślinne lub przedmioty, lub środki ochrony roślin,
 - c)opakowania, w których są przechowywane, magazynowane lub przemieszczane rośliny, produkty roślinne lub przedmioty, lub środki ochrony roślin;
- 12)dokonać zakupu środka ochrony roślin, jeżeli jest to niezbędne do sprawdzenia prawidłowości prowadzenia działalności w zakresie wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin.

Wojewódzki inspektor ochrony roślin i nasiennictwa może **wydać decyzję o wstrzymaniu obrotu** środkiem ochrony roślin lub produktem lub **decyzję o wycofaniu z obrotu** środka ochrony roślin lub produktu w następujących przypadkach:

Zgodnie z art. 32 u.ś.o.r. w przypadku **podejrzenia wprowadzenia do obrotu:**

- 1)środka ochrony roślin, którego skład lub właściwości fizyczne, lub właściwości chemiczne zostały zmienione, lub
- 2)produktu, który imituje środek ochrony roślin lub podrobionego środka ochrony roślin wojewódzki inspektor, w drodze decyzji, **wstrzymuje obrót tym środkiem ochrony roślin lub produktem, do czasu zakończenia badań laboratoryjnych prowadzonych w celu wykluczenia albo potwierdzenia tego podejrzenia.**

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.ś.o.r. w przypadku **stwierdzenia, że wprowadzono do obrotu:**

- 1) środek ochrony roślin:
 - a)bez wymaganego zezwolenia na jego wprowadzanie do obrotu albo pozwolenia na handel równoległy, lub
 - b)niespełniający wymagań określonych w zezwoleniu na jego wprowadzanie do obrotu albo pozwoleniu na handel równoległy, lub
 - c)którego skład lub właściwości fizyczne, lub właściwości chemiczne określone w dokumentacji tego środka zostały zmienione, lub
 - d)w opakowaniu nieszczelnym lub uszkodzonym, lub
 - e)w opakowaniu zastępczym, lub
 - f)któremu upłynął termin ważności, z zastrzeżeniem art. 24, lub
- 2) produkt, który imituje środek ochrony roślin lub podrobiony środek ochrony roślin

- wojewódzki inspektor, w drodze decyzji, na koszt posiadacza środka ochrony roślin lub produktu, który imituje środek ochrony roślin lub podrobionego środka ochrony roślin, **nakazuje niezwłoczne wycofanie z obrotu tego środka lub produktu.**

Zgodnie z art. 33 ust. 3 u.ś.o.r. w przypadku **stwierdzenia, że wprowadzony do obrotu środek ochrony roślin:**

1) znajduje się w **opakowaniu niespełniającym wymagań określonych w zezwoleniu** na wprowadzenie środka ochrony roślin do obrotu albo pozwoleniu na handel równoległy, lub

2) znajduje się w opakowaniu jednostkowym:

a) **niezaprojektowanym w etykietę:**

– **zatwierdzoną, lub**

– **sporządzoną w języku polskim, albo**

b) **zaprojektowaną w etykietę niespełniającą wymagań określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 65 ust. 1 rozporządzenia nr 1107/2009, lub**

c) **niezaprojektowaną w etykietę określonych w art. 25 ust. 5, lub**

3) **na którego opakowaniu została podana informacja niezgodna z wymaganiami określonymi w zezwoleniu** na wprowadzenie środka ochrony roślin do obrotu lub pozwoleniu na handel równoległy, lub wprowadzająca w błąd nabywcę tego środka, lub informacja, o której mowa w art. 66 ust. 2 rozporządzenia nr 1107/2009

- wojewódzki inspektor, w drodze decyzji, na koszt posiadacza środka ochrony roślin, **nakazuje niezwłoczne wycofanie z obrotu tego środka.**

Analogiczne kompetencje WIORIN w odniesieniu do materiału siewnego zaprawionego środkiem ochrony roślin lub produktem zostały określone w art. 34 u.ś.o.r. Powyższe decyzje WIORIN podlegają **natychmiastowemu wykonaniu.**

Powyższe przepisy określają zakazy związane ze sprzedażą środków ochrony roślin oraz podawaniem odpowiednich informacji dla ich użytkowników. Naruszenie tych przepisów, na podstawie art. 76 u.ś.o.r. objęte jest sankcją kary grzywny o maksymalnej wysokości możliwej do orzeczenia wynoszącej 5000 zł (zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń). Stąd też należy rozważyć zasadność zaostrożenia ww. kary (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

W przypadku stwierdzenia, że dany środek jest wprowadzany do obrotu niezgodnie z art. 31 – art. 33 u.ś.o.r., WIORIN powinien podjąć postępowanie z urzędu. Ponadto, organizacja społeczna dysponuje możliwością wszczęcia takiego postępowania na podstawie art. 31 § 1 k.p.a.

5. Ogólne zasady stosowania środków ochrony roślin

Ustawa określa również zasady stosowania środków ochrony roślin. Zgodnie z art. 55 Rozporządzenia nr 1107/2009 **środki ochrony roślin muszą być stosowane właściwie. Właściwe stosowanie obejmuje stosowanie zasad dobrej praktyki ochrony roślin i spełnianie warunków ustanowionych**

zgodnie z art. 31 i podanymi w etykietach. Musi być ono również zgodne z przepisami dyrektywy 2009/128/WE, a w szczególności z ogólnymi zasadami integrowanej ochrony roślin.

Zgodnie z art. 35 ust. 1 u.ś.o.r. środki ochrony roślin **należy stosować w taki sposób, aby nie stwarzać zagrożenia dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska**, w tym **przeciwdziałać zniesieniu środków ochrony roślin na obszary i obiekty niebędące celem zabiegu z zastosowaniem tych środków** oraz planować stosowanie środków ochrony roślin z uwzględnieniem okresu, w którym **ludzie** będą przebywać na obszarze objętym zabiegiem. Ponadto, art. 36 ust. 1 u.ś.o.r. określa dodatkową zasadę ochronną, która zabrania stosowania środków ochrony roślin, które zostały zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1272/2008 zaklasyfikowane jako stwarzające zagrożenie dla zdrowia człowieka, na terenach placów zabaw, żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych, szpitali, stref ochronnych "A" wydzielonych na obszarach uzdrowisk lub obszarach ochrony uzdrowiskowej w rozumieniu przepisów o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych.

Z powyższych zasad wynika, że pomimo uwzględnienia w przepisach dot. środków ochrony roślin zagrożeń dla zwierząt i środowiska, to **ludzie stanowią pierwszorzędną grupę chronioną**. Świadczy o tym zdanie końcowe art. 35 ust. 1 u.ś.o.r., które uwzględnia jedynie obecność ludzi na obszarze objętym zabiegiem przy planowaniu stosowania środków ochrony roślin oraz art. 36 u.ś.o.r. Wydaje się, że ochrona zwierząt i środowiska powinna być jednak traktowana na równi z ochroną ludzi i stąd wydaje się zasadnym propozycja objęcia równorzędną ochroną zwierząt i środowiska poprzez zmianę art. 35 ust. 1 u.ś.o.r Treść przepisu po proponowanej zmianie brzmiałaby „Środki ochrony roślin należy stosować w taki sposób, aby nie stwarzać zagrożenia dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska, w tym przeciwdziałać zniesieniu środków ochrony roślin na obszary i obiekty niebędące celem zabiegu z zastosowaniem tych środków oraz planować stosowanie środków ochrony roślin z uwzględnieniem okresu, w którym ludzie i zwierzęta będą przebywać na obszarze objętym zabiegiem”. Działanie to mogłoby w sposób formalny podkreślić istotność tych grup dla całego ekosystemu.

6. Minimalne odległości stosowania środków ochrony roślin od pasiek

Przepisy szczegółowe, doprecyzowujące ogólne zasady stosowania środków ochrony roślin, znajdują się m.in. w Rozporządzeniu dot. warunków stosowania środków ochrony roślin wydanym na podstawie art. 40 ust. 1 u.ś.o.r. Rozporządzenie określa **minimalne odległości od określonych miejsc lub obiektów, po uwzględnieniu których można stosować środki ochrony roślin; warunki atmosferyczne, w jakich można stosować środki ochrony roślin oraz minimalną powierzchnię**, na której można stosować środki ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego.

W tym miejscu należy przywołać definicje sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, przez który rozumie się zgodnie z art. 2 pkt 21 u.ś.o.r. *wszelkie urządzenia przeznaczone do stosowania środków ochrony roślin, w tym akcesoria, które mają znaczenie dla skutecznego*

działania takiego sprzętu, w szczególności: a)rozpylacze, b)manometry, c)filtry i sita, d)instalacje do przepłukiwania zbiornika.

Zgodnie z pkt. 22 i 23 ww. przepisu *sprzęt agrolotniczy to sprzęt przeznaczony do stosowania środków ochrony roślin montowany na statkach powietrznych w rozumieniu Prawa lotniczego obejmujących samoloty i śmigłowce, a sprzęt naziemny to sprzęt przeznaczony do stosowania środków ochrony roślin inny niż montowany na takich statkach powietrznych.*

Zgodnie z art. 38 ust. u.ś.o.r. **środki ochrony roślin mogą być stosowane przy użyciu sprzętu agrolotniczego, jeżeli zwalczanie organizmów szkodliwych nie jest możliwe przy użyciu sprzętu naziemnego lub zastosowanie środków ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego stwarza mniejsze zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska niż przy użyciu sprzętu naziemnego.**

Zgodnie z § 2 ust. 1 Rozporządzenia dot. warunków stosowania środków ochrony roślin, *środki ochrony roślin, (...) stosuje się na terenie otwartym przy użyciu:*

- 1) *sprzętu naziemnego w odległości **co najmniej 20 m od pasiek,***
- 5) *sprzętu agrolotniczego w odległości **co najmniej 100 m od pasiek,** krawędzi jezdni dróg publicznych zaliczanych do kategorii dróg krajowych, zbiorników i cieków wodnych oraz terenów nieużytkowanych rolniczo, innych niż będących celem zabiegu z zastosowaniem środków ochrony roślin, przy kierunku wiatru wiejącego w stronę tych miejsc lub obiektów,*
- 6) *sprzętu agrolotniczego montowanego na śmigłowcu w odległości **co najmniej 20 m od pasiek,** przy kierunku wiatru innym niż określony w pkt 5,*
- 7) *sprzętu agrolotniczego montowanego na statku powietrznym innym niż śmigłowiec w odległości **co najmniej 20 m od pasiek,** krawędzi jezdni dróg publicznych zaliczanych do kategorii dróg krajowych, zbiorników i cieków wodnych oraz terenów nieużytkowanych rolniczo, innych niż będących celem zabiegu z zastosowaniem środków ochrony roślin, przy kierunku wiatru innym niż określony w pkt 5.*

Powyższe przepisy znajdują zastosowanie, *chyba że **w etykiecie środków ochrony roślin podano większe odległości** od tych miejsc lub obiektów, po uwzględnieniu których można stosować te środki.* Wynika z nich, że środki ochrony roślin nie mogą być stosowane bez odpowiedniego sprzętu (np. ręcznie rozsypywane) oraz, że zasadniczo powinno się je stosować przy użyciu sprzętu naziemnego, chyba że uniemożliwia on zwalczanie organizmów szkodliwych lub stwarza większe zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub środowiska niż sprzęt agrolotniczy.

W sytuacji uznania przez podmioty naukowe, że zapisy w zakresie minimalnych odległości stosowania środków ochrony od pasiek są niewystarczające ze względu na konieczność ochrony pszczół, należy rozważyć wprowadzenie odpowiedniej zmiany minimalnej odległości w § 2 ust. 1 Rozporządzenia dot. warunków stosowania środków ochrony roślin.

Zgodnie z art. 76 u.ś.o.r. kto:

19) stosuje środek ochrony roślin niezgodnie z zawartymi w etykiecie wymaganiami, o których mowa w art. 31 ust. 1-3, ust. 4 lit. a-d lub lit. f-h rozporządzenia nr 1107/2009, lub

20) stosuje środek ochrony roślin w sposób stwarzający zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska, w szczególności nie uwzględniając:

a) możliwości zniesienia środków ochrony roślin na obszary lub obiekty niebędące celem zabiegu, lub

b) okresu, w którym ludzie będą przebywać na obszarze objętym zabiegiem, lub

c) minimalnych odległości stosowania środków ochrony roślin od określonych miejsc lub obiektów, lub

d) warunków atmosferycznych podczas stosowania środków ochrony roślin, lub

e) minimalnej powierzchni stosowania środków ochrony roślin, w przypadku stosowania tych środków przy użyciu sprzętu agrolotniczego, lub

f) minimalnej odległości od zbiorników lub cieków wodnych, lub

g) wymogów bezpieczeństwa przy stosowaniu lub przechowywaniu środków ochrony roślin, lub

h) uwarunkowań przy stosowaniu środków ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego

-podlega karze grzywny.

Naruszenie tych przepisów, na podstawie art. 76 u.ś.o.r. objęte jest sankcją kary grzywny o maksymalnej wysokości możliwej do orzeczenia wynoszącej 5000 zł (zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń). Stąd też należy rozważyć zasadność zaostżenia ww. kary (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

W polskim prawodawstwie brak jest odrębnych przepisów prawnych regulujących lokalizację i odległość umieszczania pasiek od granicy sąsiadów. Zwyczajowo przyjmuje się, że pasieka musi być ustawiona min. 10 m od granicy sąsiada i drogi, jeśli nie jest to możliwe to trzeba postawić szczelny płot albo posadzić żywopłot min. 3 m wysokości. Główną przesłanką takiego zwyczaju jest zapewnienie bezpieczeństwa dla sąsiadów. Na problematykę braku jasnych zasad w tym zakresie zwróciła również uwagę Najwyższa Izba Kontroli²⁵.

W sytuacji uznania przez podmioty naukowe, że szczegółowy zapis prawny w zakresie lokalizacji pasiek jest zasadny ze względu na konieczność ochrony pszczół, należy rozważyć wprowadzenie odpowiedniego przepisu do ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich o treści „pasieka powinna być ustawiona w minimalnej odległości X od granic sąsiadujących gruntów”.

²⁵ <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-wsparciu-pszczelarstwa.html>

7. Ostrzeżenie o stosowaniu środków ochrony roślin

Zgodnie z art. 39 u.ś.o.r. *wykonanie zabiegu z zastosowaniem środka ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego wymaga ujęcia takiego zabiegu w planie zabiegów, zatwierdzonym przez wojewódzkiego inspektora właściwego ze względu na miejsce przeprowadzenia takiego zabiegu.* Taki plan zabiegów musi zostać przekazany do WIORIN *nie później niż na 40 dni przed planowanym rozpoczęciem tych zabiegów* (art. 39 ust. 2 u.ś.o.r.). Elementy planu zabiegów zostały określone w art. 39 ust. 3 u.ś.o.r., przy czym jednym z nich jest *informacja sposobie ostrzeżenia o planowanych zabiegach z zastosowaniem środka ochrony roślin osób, które mogą być zagrożone kontaktem ze środkiem ochrony roślin w wyniku przeprowadzenia takiego zabiegu lub posiadaczy zwierząt, które mogą być zagrożone kontaktem ze środkiem ochrony roślin w wyniku przeprowadzenia takiego zabiegu.* Dalsze ustępy art. 39 u.ś.o.r. odnoszą się do zatwierdzania planu zabiegów decyzją WIORIN oraz dalszych obowiązków informacyjnych planującego taki zabieg i uprawnień WIORIN.

Ponadto, Rozporządzenie dot. sposobu stosowania środków ochrony roślin określa szczegółowy sposób postępowania przy stosowaniu i przechowywaniu środków ochrony roślin, w tym sposób ostrzeżenia o zamiarze przeprowadzenia zabiegu z zastosowaniem środków ochrony roślin **stwarzającego szczególne zagrożenie dla zdrowia ludzi lub zwierząt lub dla środowiska, osób, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami lub są posiadaczami zwierząt gospodarskich, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami** (§ 1).

Zgodnie z § 7 Rozporządzenia podmioty planujące przeprowadzenie zabiegu z zastosowaniem takich środków ochrony roślin **przy użyciu sprzętu agrolotniczego** ostrzegają o przeprowadzeniu zabiegu przez:

- 1) **przekazanie informacji o planowanym zabiegu, w terminie nie krótszym niż 7 dni przed jego przeprowadzeniem, w formie pisemnej lub elektronicznej, co najmniej;**
 - a) **organom jednostek samorządu terytorialnego** właściwym dla obszaru, na którym jest planowane przeprowadzenie zabiegu,
 - b) **organizacjom pszczelarzy działającym na obszarze, na którym jest planowane przeprowadzenie zabiegu;**
- 2) **udostępnienie informacji o planowanym zabiegu oraz o niezbędnych środkach ostrożności w sposób miejscowo przyjęty, w szczególności na tablicach informacyjnych umieszczonych w miejscach dostępnych dla osób, które mogą zostać narażone na kontakt z środkami ochrony roślin lub które są posiadaczami zwierząt gospodarskich, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami.**

Zgodnie z § 7 ust. 2 tego Rozporządzenia, powyższe informacje powinny zawierać co najmniej dane o powierzchni obszaru objętego planowanym zabiegiem oraz jego lokalizacji, o planowanym terminie przeprowadzenia zabiegu lub jego zmianie, o czasie trwania zabiegu oraz o środkach ochrony roślin, jakie będą stosowane.

Z powyższego wynika, że przepisy szczegółowe przewidują wprost powiadomienie organizacji pszczelarskich o szczegółach stosowania środków ochrony roślin za pomocą sprzętu agrolotniczego w przypadku gdy środki te stwarzają szczególne zagrożenie dla zdrowia ludzi lub zwierząt lub dla środowiska. Ponadto plan zabiegów z użyciem sprzętu agrolotniczego wymaga uwzględnienia sposobu ostrzegania o planowanych zabiegach posiadaczy zwierząt, które mogą być zagrożone kontaktem ze środkiem ochrony roślin. Należy podkreślić, że powyższe postanowienia dotyczą jedynie sytuacji, gdy środki ochrony roślin są stosowane przy użyciu sprzętu agrolotniczego.

Wydaje się, że identyczne zobowiązania powinny dotyczyć stosowania środków również za pomocą sprzętu naziemnego, ze względu na to, że również przy okazji takiego stosowania środków ochrony roślin istnieje ryzyko dla życia i zdrowia owadów zapylających. Co prawda, przepisy dotyczące zastosowania sprzętu agrolotniczego wynikają z konieczności ograniczenia ryzyka naniżenia cieszności użytkowej na obszar niebędący celem tego zabiegu, to właściwym wydaje się również ograniczenie tego ryzyka w przypadku każdego stosowania środków ochrony roślin, bez względu na użyty sprzęt.

Za powyższą argumentacją przemawia również treść delegacji ustawowej z art. 40 ust. 3 u.ś.o.r. zgodnie z którym „*Minister właściwy do spraw rolnictwa określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób postępowania przy stosowaniu i przechowywaniu środków ochrony roślin, w szczególności: **sposób ostrzegania o zamiarze przeprowadzenia zabiegu z zastosowaniem środków ochrony roślin stwarzającego szczególne zagrożenie dla zdrowia ludzi lub zwierząt lub dla środowiska osób, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami lub są posiadaczami zwierząt gospodarskich, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami** - mając na względzie ograniczenie zagrożenia dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin.*

Powyższa delegacja nie zawęża kompetencji ministra jedynie do stosowania środków ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego, podobnie jak § 1 ust. 3 Rozporządzenia dot. sposobu stosowania środków ochrony roślin. Stąd też należy uznać, że ograniczenie się w § 7 ww. Rozporządzenia jedynie do zobowiązań podmiotów używających sprzętu agrolotniczego w zakresie ostrzegania o użyciu środków ochrony roślin stwarzających szczególne zagrożenie dla zdrowia ludzi lub zwierząt lub dla środowiska osób, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami lub są posiadaczami zwierząt gospodarskich, które mogą zostać narażone na kontakt z tymi środkami, jest nieuzasadnione. Wskazany jest skrót z § 7 ww. Rozporządzenia wyrazów „przy użyciu sprzętu agrolotniczego” w celu zrównania obowiązków ostrzegawczych w odniesieniu do najbardziej niebezpiecznych środków ochrony roślin.

Ponadto, należy przypomnieć, że zgodnie z art. 31 ust. 2 Rozporządzenia nr 1107/2009, zezwolenie na wprowadzanie do obrotu może określać wymogi związane ze stosowaniem środka

ochrony roślin, w tym *obowiązek poinformowania przed użyciem środka wszystkich sąsiadów, którzy mogą być narażeni na znoszenie cieczy roboczej i którzy zwrócili się o taką informację*. Naruszenie tego przepisu, na podstawie art. 76 u.ś.o.r. objęte jest sankcją kary grzywny o maksymalnej wysokości możliwej do orzeczenia wynoszącej 5000 zł (zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń). Stąd też należy rozważyć zasadność zaostżenia ww. kary (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

8. Prowadzenie dokumentacji

Na podstawie art. 67 ust. 1 Rozporządzenia nr 1107/2009 *producenci, dostawcy, dystrybutorzy, importerzy oraz eksporterzy środków ochrony roślin prowadzą i przechowują przez co najmniej pięć lat dokumentację dotyczącą produkowanych, wwożonych, wywożonych, przechowywanych, stosowanych i wprowadzanych przez nich do obrotu środków ochrony roślin. **Użytkownicy profesjonalni są zobowiązani do prowadzenia dokumentacji dotyczącej stosowanych przez nich środków ochrony roślin, zawierającej nazwę środka ochrony roślin, czas zastosowania i zastosowaną dawkę, obszar i uprawy, na których zastosowano środek ochrony roślin**. Na żądanie właściwego organu udostępniają oni odpowiednie informacje zawarte w tej dokumentacji. Strony trzecie, takie jak branża wody pitnej, sprzedawcy detaliczni lub **mieszkańcy, mogą zażądać dostępu do tych informacji, zwracając się do właściwego organu**. Właściwe organy zapewniają dostęp do takich informacji zgodnie z mającym zastosowanie prawem krajowym lub wspólnotowym.*

Zgodnie z art. 3 ust. 3 u.ś.o.r. organem właściwym w powyższym zakresie jest **wojewódzki inspektor ochrony roślin i nasiennictwa**.

Zgodnie z art. 35 ust. 3 pkt 2 u.ś.o.r. *użytkownicy profesjonalni w dokumentacji, o której mowa w art. 67 ust. 1 rozporządzenia nr 1107/2009, są obowiązani do **wskazania sposobu realizacji wymagań integrowanej ochrony roślin poprzez podanie co najmniej przyczyny wykonania zabiegu środkiem ochrony roślin***. Natomiast art. 37 u.ś.o.r. określa obowiązki posiadacza gruntu, na którym wykonywane są zabiegi z zastosowaniem środków ochrony roślin w zakresie prowadzenia i przechowywania dokumentacji w rozumieniu art. 67 ust. 1 Rozporządzenia nr 1107/2009.

Zgodnie z art. 76 ust. 1 pkt 24 u.ś.o.r. *kto będąc obowiązany do prowadzenia i przechowywania dokumentacji, o której mowa w art. 67 rozporządzenia nr 1107/2009, nie prowadzi lub nie przechowuje tej dokumentacji zgodnie z wymaganiami określonymi w art. 67 tego rozporządzenia lub zgodnie z wymaganiami określonymi w art. 25 ust. 3 pkt 4 lub w art. 37, podlega karze grzywny.*

Naruszenie tych przepisów, objęte jest sankcją kary grzywny o maksymalnej wysokości możliwej do orzeczenia wynoszącej 5000 zł (zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń). Stąd też należy rozważyć zasadność zaostżenia ww. kary (w oparciu o przepisy karne lub administracyjne), zgodnie z uwagami poczynionymi w sekcji „Przepisy karne”.

9. Gromadzenie informacji o zatruciach pszczół

Dalej, ustawa o środkach ochrony roślin przewiduje specyficzne postanowienia w zakresie gromadzenia informacji o zatruciach ludzi i pszczół, której mają na celu uwzględnienie postanowień art. 7 ust. 1 dyrektywy 2009/128/WE, zgodnie z którym *państwa członkowskie powinny podejmować działania na rzecz podnoszenia świadomości oraz dostępności dla ogółu społeczeństwa dokładnych i wyważonych informacji o pestycydach, w szczególności informacji dotyczących wynikających z ich stosowania zagrożeń oraz potencjalnych ostrych i przewlekłych skutków dla zdrowia ludzi, dla **organizmów niebędących celem zwalczania oraz dla środowiska, oraz mające na celu stosowanie alternatywnych środków niechemicznych***. Zgodnie z art. 73 pkt 2 u.ś.o.r. **urząd obsługujący ministra właściwego do spraw rolnictwa gromadzi informacje o zatruciach pszczół środkami ochrony roślin**.

Zgłoszenie o zatruciu pszczół powinno zostać złożone w gminie, gdyż zgodnie z art. 6 ust. 1 u.s.g. *do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, a zgodnie z ustępem 2 jeżeli ustawy nie stanowią inaczej, rozstrzyganie w sprawach, o których mowa w ust. 1, należy do gminy*. Zgodnie z art. 7 ust. 1 *zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, a zadania te obejmują w szczególności sprawy: 1) **ochrony środowiska i przyrody** oraz gospodarki wodnej, 5) ochrony zdrowia, 19) współpracy z organizacjami pozarządowymi*. Zgodnie z art. 31 u.s.g. *to wójt kieruje bieżącymi sprawami gminy oraz reprezentuje ją na zewnątrz*, a zgodnie z art. 41 ust. 2 u.s.g. *w przypadku niecierpiącym zwłoki przepisy porządkowe może wydać wójt, w formie zarządzenia*. W rezultacie wójt powinien powołać komisję, w skład której powinni wchodzić: przedstawiciel służby rolnej urzędu gminy, lekarz weterynarii, przedstawiciel miejscowego koła pszczelarzy oraz przedstawiciel PIO-RiN. Celem komisji jest określenie rodzaju i wielkości szkody oraz ustalenie lub potwierdzenie (w przypadku wskazania przez pszczelarza) sprawcy. Komisja zabezpiecza również materiał dowodowy, dokonuje oględzin w zatrutej pasiece i sporządza protokół ze swoich czynności.

W celu ujednoczenia działań takich komisji jako załącznik do "Kodeksu Dobrej Praktyki Produkcyjnej w Pszczelarstwie", przygotowanego przez Polski Związek Pszczelarski oraz Inspekcję Weterynaryjną, opracowany został "Protokół w sprawie zatrucia pszczół".

Pszczelarz, który podejrzewa zatrucie pszczół oprócz zgłoszenia do gminy może również poinformować WIORIN i powiadomić Policję. WIORIN może w takim przypadku skorzystać ze swoich uprawnień kontrolnych u podejrzanego użytkownika środków ochrony roślin. Natomiast w zależności od szkody i strat spowodowanych zatruciem, Policja może stwierdzić naruszenie przepisów karnych u.ś.o.r. lub naruszenie przepisów art. 181 – art. 183 kodeksu karnego.

W tym zakresie zasadnym wydaje się przeprowadzenie odpowiednich szkoleń funkcjonariuszy Policji w zakresie przepisów karnych mogących mieć zastosowanie do zagrożeń dla zdrowia owadów zapylających. Takie działanie może być zrealizowane w ramach Krajowego Planu Działania opracowanego na podstawie art. 47 u.ś.o.r.

Zgodnie z art. 181 § 1 k.k. *kto **powoduje zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach**, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*.

Zgodnie z art. 182 § 1 k.k. *kto **zanieczyszcza** wodę, **powietrze** lub powierzchnię ziemi **substancją** albo promieniowaniem jonizującym **w takiej ilości lub w takiej postaci, że może to** zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub **spowodować** istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub **zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach**, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

Zgodnie z art. 183 § 1 k.k. *kto **wbrew przepisom składa, usuwa, przetwarza, dokonuje odzysku, unieszkodliwia albo transportuje odpady** lub substancje **w takich warunkach lub w taki sposób, że może to** zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub **spowodować** istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub **zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach**, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

Należy dodać, że m.in. w świetle art. 33 ust. 2 u.ś.o.r. *środki ochrony roślin, produkty, które imitują środki ochrony roślin oraz podrobione środki ochrony roślin, wycofane z obrotu na podstawie decyzji, o której mowa w ust. 1, stają się odpadami w rozumieniu przepisów o odpadach, a zgodnie z art. 33 ust. 2 u.ś.o.r. materiał siewny wycofany z obrotu na podstawie decyzji, o której mowa w ust. 1, staje się odpadem w rozumieniu przepisów o odpadach.*

10. Przepisy karne

W części dotyczącej przepisów karnych, art. 76 ust. 1 pkt u.ś.o.r. określa katalog czynów, za które przewidziana jest kara grzywny, m.in. dla tego kto:

2) *wprowadza do obrotu środek ochrony roślin w opakowaniu jednostkowym niezgodnie z wymaganiami określonymi w art. 21 lub art. 25 ust. 5,*

3) *wprowadza do obrotu materiał siewny zaprawiony środkiem ochrony roślin niezgodnie z wymaganiami określonymi w art. 22,*

4) *wprowadza do obrotu lub stosuje środek ochrony roślin po upływie terminu ważności lub niezgodnie z wymaganiami określonymi w art. 24,*

6) *zbywa środek ochrony roślin przeznaczony dla użytkowników profesjonalnych osobie, która nie spełnia wymagań określonych w art. 28,*

16) *podaje informacje niezgodne z zawartymi w etykiecie wymaganiami, o których mowa w art. 31 ust. 1-3, ust. 4 lit. a-d lub lit. f-h rozporządzenia nr 1107/2009,*

18) *wykonuje zabiegi ochrony roślin z zastosowaniem środka ochrony roślin, który nie może być stosowany zgodnie z art. 28 ust. 1 i 2 lit. a, b i e rozporządzenia nr 1107/2009,*

19) stosuje środek ochrony roślin niezgodnie z zawartymi w etykiecie wymaganiami, o których mowa w art. 31 ust. 1-3, ust. 4 lit. a-d lub lit. f-h rozporządzenia nr 1107/2009,

20) stosuje środek ochrony roślin w sposób stwarzający zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska, w szczególności nieuwzględniając:

a) możliwości zniesienia środków ochrony roślin na obszarze lub obiekty niebędące celem zabiegu, lub

b) okresu, w którym ludzie będą przebywać na obszarze objętym zabiegiem, lub

c) minimalnych odległości stosowania środków ochrony roślin od określonych miejsc lub obiektów, lub

d) warunków atmosferycznych podczas stosowania środków ochrony roślin, lub

e) minimalnej powierzchni stosowania środków ochrony roślin, w przypadku stosowania tych środków przy użyciu sprzętu agrolotniczego, lub

f) minimalnej odległości od zbiorników lub cieków wodnych, lub

g) wymogów bezpieczeństwa przy stosowaniu lub przechowywaniu środków ochrony roślin, lub

h) uwarunkowań przy stosowaniu środków ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego,

21) przechowuje lub unieszkodliwia środek ochrony roślin w sposób stwarzający zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska,

22) używa lub unieszkodliwia opakowania jednostkowe środka ochrony roślin w sposób stwarzający zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub dla środowiska,

24) będąc obowiązany do prowadzenia i przechowywania dokumentacji, o której mowa w art. 67 rozporządzenia nr 1107/2009, nie prowadzi lub nie przechowuje tej dokumentacji zgodnie z wymaganiami określonymi w art. 67 tego rozporządzenia lub zgodnie z wymaganiami określonymi w art. 25 ust. 3 pkt 4 lub w art. 37,

25) będąc profesjonalnym użytkownikiem środków ochrony roślin nie stosuje integrowanej ochrony roślin,

26) będąc profesjonalnym użytkownikiem środków ochrony roślin nie prowadzi dokumentacji wskazującej sposób realizacji wymagań integrowanej ochrony roślin,

27) stosuje przy użyciu sprzętu agrolotniczego środek ochrony roślin, którego stosowanie przy użyciu tego sprzętu jest zabronione,

28) wykonuje zabieg z zastosowaniem środków ochrony roślin przy użyciu sprzętu agrolotniczego, nie informując o zamiarze jego wykonania wojewódzkiego inspektora zgodnie z art. 39,

30) będąc profesjonalnym użytkownikiem środków ochrony roślin, stosuje te środki, nie spełniając wymagań określonych w art. 41,

39) nie przechowuje ewidencji zabiegów z zastosowaniem środków ochrony roślin w terminie określonym w art. 92.

W związku z tym, że zgodnie z art. 76 ust. 2 u.ś.o.r. w sprawach dotyczących wyżej wymienionych typów czynów zabronionych orzekanie następuje w trybie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, zgodnie z art. 24 § 1 Kodeksu wykroczeń, **maksymalna wysokość możliwej do orzeczenia kary grzywny wynosi 5000 zł.**

Zgodnie z Dyrektywą 2009/128/WE, sankcje za naruszenia przepisów krajowych powinny być **skuteczne, proporcjonalne i odstraszające**. Tak określona kara za naruszenie przepisów ani nie spełnia funkcji odstraszającej ani nie jest adekwatna do rodzaju przewinienia. Brak adekwatności ww. kary wynika ze szkód środowiskowych jakie może spowodować nieprawidłowe sto-

sowanie środków ochrony roślin, których wartość przekracza 5000 zł. Takim przypadkiem niewątpliwie jest utrata całej pasieki, która przekłada się nie tylko na szkodę materialną pszczelarza, który utracił zwierzęta gospodarskie, a także przyszłe zarobki związane ze sprzedażą miodu, ale również szkodę środowiskową związaną z brakiem zapylania kwiatów i dalszymi konsekwencjami i zagrożeniami dla całego ekosystemu, rolnictwa i gospodarki. Należy mieć na względzie, że owady zapylające, w tym pszczoła miodna, należą również do kategorii owadów pożytecznych, gdyż ich obecność w uprawach rolniczych często jest jedną z gwarancji podwyższenia ilości i jakości plonu. Do grupy gatunków roślin, których plon jest uzależniony wyłącznie, lub prawie wyłącznie od owadów zalicza się: gryka, słonecznik, lucerna, esparceta, sady, owoce jagodowe (truskawki, maliny, porzeczki, agrest), warzywa, kapusta na nasiona i inne.

Ponadto, kary powinny zasadniczo pełnić funkcję zniechęcającą i odstraszącą, jednak w przypadku tak nisko ustalonych wysokości kar wydaje się, że funkcje te nie są spełniane. Jest to szczególnie istotne w kontekście tego, że pomimo, że przepisy prawne znacznie ograniczyły zagrożenie stwarzane przez stosowanie środków ochrony roślin, to jednak błędy oraz często niedostateczna wiedza i przygotowanie zawodowe użytkowników środków ochrony roślin są nadal przyczyną zatruć pszczół. Z informacji udostępnionych Opiniującemu przez Zleceniodawcę wynika, że praktyka stosowania kar wskazuje na wymierzanie kar w wysokości bliższej minimalnej wysokości tj. ok. 500 zł. Powyższa sytuacja przekłada się na brak skuteczności przepisów karnych w zakresie w jakim mają dyscyplinować użytkowników środków ochrony roślin.

Jednym z postulatów Strategii Ochrony Owadów Zapylających może być zaostrenie i modyfikacja katalogu kar za naruszenia przepisów ustawy o środkach ochrony roślin oraz ustawy o ochronie przyrody, które mają szczególne znaczenie dla ochrony owadów zapylających. Zmiana art. 76 u.ś.o.r. oraz art. 131 u.o.p w tym zakresie, może obejmować podwyższenie maksymalnej wysokości kary grzywny możliwej do orzeczenia do kwoty wyższej niż 5000 zł lub objęcie powyższych naruszeń karą administracyjną, która będzie dostosowana przez organ administracji publicznej (np. PIORiN) do konkretnego naruszenia na podstawie art. 189a - 189k k.p.a.

Należy wskazać, że w przypadku wprowadzenia kary administracyjnej nakładanej w drodze decyzji administracyjnej, postępowanie będzie regulowane przepisami k.p.a., podczas gdy podwyższenie możliwej do orzeczenia kary grzywny za wykroczenie lub też sięgnięcie po odpowiedzialność karną za przestępstwo będzie skutkowało stosowaniem – odpowiednio – przepisów kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia lub kodeksu postępowania karnego oraz będzie się wiązać z wszystkimi wynikającymi z tych aktów prawnych gwarancjami procesowymi.

Praktyczną implikacją powyższych zmian, w przypadku zaostrenia rygoru na gruncie karnym, będzie to, że dane postępowanie będzie prowadzone przez Policję lub prokuraturę, co z kolei może przełożyć się na przewlekłość postępowania związaną z problemami systemowymi wymiaru ścigania, a także może skutkować umorzeniem sprawy, ze względu na niski poziom wiedzy funkcjonariuszy, dla których aspekty prawne ochrony środowiska nie stanowią pierwszorzędno zakresu pracy. W końcu, do skazania będzie wymagane udowodnienie zawinienia po stronie

naruszającego przepisy. Natomiast, w przypadku zaostżenia rygoru na gruncie administracyjnym, poprzez wprowadzenie kar pieniężnych, można spodziewać się, że organy administracji publicznej, które będą właściwe w tej sprawie będą posiadały niezbędną wiedzę specjalistyczną z zakresu prawa ochrony środowiska, a zatem będą lepiej usytuowane do oceny powagi naruszenia. Ponadto, ze względu na prostszą procedurę, postępowanie w zakresie nałożenia kary administracyjnej będzie prawdopodobnie szybciej zakończone niż analogiczne postępowanie karne w podobnej sprawie. W końcu, odpowiedzialność na gruncie prawa administracyjnego ma charakter obiektywny i nie wymaga wykazania winy.

W takim przypadku kara administracyjna wydaje się być konstrukcją bardziej dostosowaną do ww. przepisów, ze względu na charakter naruszeń, dotyczących zasadniczo obowiązków o naturze organizacyjnej i porządkowej, a także możliwości odpowiedniego dopasowania wysokości kary do powagi naruszenia w odniesieniu do konsekwencji dla środowiska jako całości.

Produkcja rolnicza

Integrowana ochrona i produkcja roślin

Zgodnie z art. 35 ust. 3 pkt 1 użytkownicy profesjonalni (do których zgodnie z art. 3 pkt 24 u.ś.o.r. zalicza się *osoby fizyczne, które stosują środki ochrony roślin w celach innych niż własne niezarobkowe potrzeby, w szczególności w ramach działalności gospodarczej lub zawodowej, w tym w rolnictwie*), stosujący środki ochrony roślin są zobligowani uwzględniać wymogi integrowanej ochrony roślin (zgodnie z ww. komentarzami dot. integrowanej ochrony roślin).

Zgodnie z art. 2 pkt 17 u.ś.o.r. przez **integrowaną produkcję roślin (IP)** rozumie **produkcję roślin, z zastosowaniem integrowanej ochrony roślin oraz z wykorzystaniem postępu technicznego i biologicznego w uprawie i nawożeniu, ze szczególnym uwzględnieniem zdrowia ludzi i zwierząt oraz ochrony środowiska.**

Zgodnie z art. 55 ust. 1 u.ś.o.r. **podmiot prowadzący produkcję roślin, zwany dalej "producentem roślin", z zastosowaniem wymagań integrowanej produkcji roślin, może ubiegać się o poświadczenie jej stosowania przez podmiot prowadzący działalność w zakresie certyfikacji w integrowanej produkcji roślin, zwany dalej "podmiotem certyfikującym".** Zgodnie z ustępem 6 i 8 ww. przepisu, podmiot certyfikujący prowadzi i aktualizuje **rejestr producentów roślin, którzy zgłosili zamiar stosowania integrowanej produkcji roślin, który jest prowadzony na potrzeby Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa.** Zgodnie z art. 59 ust. 1 u.ś.o.r. **Główny Inspektor prowadzi i aktualizuje wykaz podmiotów certyfikujących.**

Zgodnie z art. 56 ust. 1 u.ś.o.r. **podmiot certyfikujący prowadzi kontrolę producentów roślin stosujących integrowaną produkcję roślin.** Przepisy tego artykułu określają uprawnienia kontrolerów i procedurę przeprowadzania kontroli.

Zgodnie z art. 57 u.ś.o.r.

1. Poświadzeniem stosowania integrowanej produkcji roślin jest certyfikat wydawany na wniosek producenta roślin przez podmiot certyfikujący.

2. Certyfikat poświadczający stosowanie integrowanej produkcji roślin wydaje się, jeżeli producent roślin spełnia następujące wymagania:

- 1) ukończył szkolenie w zakresie integrowanej produkcji roślin i posiada zaświadczenie o ukończeniu tego szkolenia, z zastrzeżeniem art. 64 ust. 4, 5, 7 i 8;
- 2) prowadzi produkcję i ochronę roślin według szczegółowych metodyk zatwierdzonych przez Głównego Inspektora i udostępnionych na stronie internetowej administrowanej przez Główny Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa;
- 3) stosuje nawożenie na podstawie faktycznego zapotrzebowania roślin na składniki pokarmowe, określone w szczególności na podstawie analiz gleby lub roślin;
- 4) dokumentuje prawidłowo prowadzenie działań związanych z integrowaną produkcją roślin;
- 5) przestrzega przy produkcji roślin zasad higieniczno-sanitarnych, w szczególności określonych w metodykach, o których mowa w pkt 2;
- 6) w próbkach roślin i produktów roślinnych pobranych do badań, o których mowa w art. 56 ust. 2, nie stwierdzono przekroczenia najwyższych dopuszczalnych pozostałości środków ochrony roślin oraz poziomów azotanów, azotynów i metali ciężkich;
- 7) przestrzega przy produkcji roślin wymagań z zakresu ochrony roślin przed organizmami szkodliwymi, w szczególności określonych w metodykach, o których mowa w pkt 2²⁶.

Integrowana produkcja roślin (IP) jest nowoczesnym systemem jakości żywności, wykorzystującym w sposób zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu oraz zwracającym szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi. Potwierdzeniem wysokiej jakości plonów pochodzących z IP jest certyfikat i zastrzeżony znak IP.

Motywacją do stosowania integrowanej produkcji roślin dla rolników jest zgodnie ze stroną MRiRW²⁷:

- Uzyskanie certyfikatu w systemie IP pozwala na refundację części poniesionych kosztów związanych z uczestnictwem w systemie oraz promocją w ramach działań PROW 2007-2013.

²⁶ <http://piorin.gov.pl/publikacje/metodyki-ip/>

²⁷ <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Integrowana-produkcja-roslin>

- Zastosowanie zasad IP pozwala na spełnienie wymogów stawianych przez system Wzajemnej Zgodności – Cross Compliance w ramach płatności bezpośrednich, które w zakresie ochrony roślin i bezpieczeństwa żywności obowiązują od 1 stycznia 2011 r.
- IP pozwala także na wypełnienie w dużym zakresie wymogów bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska w ramach innych komercyjnych systemów jakości wymaganych np. przez wielkopowierzchniowe sieci handlowe.

Podsumowując, należy uznać, że rolnicy mają liczne pozytywne przesłanki motywujące do stosowania integrowanej produkcji roślin, która zawiera w sobie wymóg stosowania integrowanej ochrony roślin. Wskazany jest rozważenie wprowadzenia osobnego certyfikatu „produkcji przyjaznej owadom zapylającym”, który mógłby pełnić dodatkową funkcję motywującą. Opracowanie zasad udzielania takiego certyfikatu wykracza poza zakres niniejszej analizy, jednak jest możliwe w przyszłości przypadku zainteresowania się tym pomysłem przez Zleceniodawcę.

Dobra praktyka rolnicza

Dobra praktyka rolnicza to zbiór praktyk pozwalających wyprodukować bezpieczną żywność przy użyciu wszelkich dostępnych metod i środków. Na mocy zaleceń unijnych w Polsce został wprowadzony wymóg stosowania przez rolników ubiegających się o wsparcie finansowe wynikające z niektórych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej, „zwykłej dobrej praktyki rolniczej” (w skrócie ZDPR)²⁸. Z założenia, ZDPR obejmuje standardy gospodarowania, które przestrzega każdy racjonalnie postępujący rolnik (standardy te w znacznym zakresie pokrywają się z metodą integrowanej ochrony roślin oraz przepisami u.ś.o.r. jednak w pewnym zakresie są bardziej precyzyjne i odnoszą się do kwestii pominiętych w ww. przepisach). Przestrzeganie ZDPR jest obowiązkowe dla beneficjentów działań w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich (aktualnie realizowany jest PROW na lata 2014-2020). Agencją odpowiedzialną za prowadzenie kontroli na miejscu jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Ponadto w ramach PROW funkcjonują programy rolnośrodowiskowe, które mają zapewnić integrację rozwoju gospodarki rolnej z ochroną środowiska poprzez minimalizowanie negatywnych skutków i maksymalizowanie pozytywnych efektów działalności rolniczej. W związku z istotnym wpływem PROW na sposób realizacji produkcji rolnej, wskazanym wydaje się zapoznanie z raportami i konkluzjami z realizacji tych programów, w celu dopasowania potrzeb i wymogów ew. dalszych działań lub zobowiązań prawnych wobec aktualnej produkcji rolniczej. Informacje dotyczące aktualnego PROW znajdują się pod linkiem: <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>

Spośród ZDPR należy przywołać następujące zasady mające największe znaczenie dla ochrony owadów zapylających:

²⁸ http://www.wir.org.pl/archiwum/raporty/zwykla_dobra_praktyka_rolnicza.pdf

- Środki ochrony roślin należy stosować wyłącznie do celów określonych w etykiecie-instrukcji stosowania i ściśle według podanych w niej zaleceń.
- Rolnicy są obowiązani do prowadzenia ewidencji zabiegów wykonywanych przy użyciu środków ochrony roślin i przechowywania jej przez co najmniej cztery lata od dnia wykonania zabiegu.
- Zabiegi chemicznej ochrony roślin powinny być wykonywane sprzętem sprawnym technicznie, przez osoby posiadające aktualne zaświadczenie o przeszkoleniu w tym zakresie (w przypadku środków ochrony roślin zaliczonych do bardzo toksycznych i toksycznych) lub sprzętem ręcznym.
- **Zabrania się stosowania środków ochrony roślin niezgodnie z okresami prewencji dla pszczoł.**
- **Obowiązuje zakaz wypalania roślinności** na łąkach, pastwiskach, nieużytkach, rowach, pasach przydrożnych, szlakach kolejowych lub w strefie oczeretów i trzcin.

Jednocześnie, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wraz z Ministerstwem Środowiska, opracowało w 2004 roku Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej, zawierający zbiór przyjaznych środowisku praktyk rolniczych, których stosowanie ma zapewnić zrównoważony rozwój w sferze produkcji rolniczej. Głównym celem tego Kodeksu jest podniesienie poziomu i promowanie wiedzy o ochronie elementów środowiska oraz o możliwościach przyczynienia się do ich ochrony²⁹.

Zgodnie z Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej:

40. *Aby uniknąć niekorzystnych skutków stosowania chemicznych środków ochrony roślin dla człowieka, zwierząt i środowiska, na wykonawcę zabiegów nałożony jest obowiązek przestrzegania etykiety – instrukcji stosowania środka ochrony roślin.*

41. *Przed planowanym terminem przeprowadzania zabiegu ochrony roślin należy rozważyć zagrożenia w stosunku do przyrody oraz przedsięwziąć odpowiednie działania zapobiegawcze/ochronne.*

42. *Działania zapobiegawcze polegają na: **pozostawieniu bez oprysku obrzeży pól, głównie graniczących z żywopłotami, zadrzewieniami, rowami, które są ważnym siedliskiem dla pożytecznych owadów, będących jednocześnie pokarmem dla wielu gatunków ptaków – sprzymierzeńców rolnika w ograniczaniu występowania wielu szkodników, dokładnym zabezpieczeniu i siewie na odpowiednią głębokość zaprawianego ziarna, gdyż stanowi ono zagrożenie dla ptaków i drobnych ssaków, wcześniejszym zawiadomieniu sąsiadów – posiadaczy pszczoł, o planowanym stosowaniu środka, którego działanie jest niebezpieczne dla pszczoł, nie wypuszczaniu zwierząt na pastwisko bezpośrednio po stosowaniu herbicydów.***

²⁹ http://iung.pl/dpr/publikacje/kodeks_dobrej_praktyki_rolniczej.pdf s. 3

43. *Prawidłowy dobór środka, terminu stosowania i techniki przeprowadzania zabiegu, pozwala na stosowanie niższej z zalecanych przez producenta dawek.*

44. *Z asortymentu stosowanych środków ochrony roślin wykluczyć należy preparaty długo utrzymujące się w środowisku, ze względu na możliwość kumulacji w glebie i wodach.*

45. *Zabiegi ochrony roślin należy wykonywać podczas bezwietrznej pogody i w miarę możliwości w godzinach wieczornych, uwzględniając zalecenia zawarte w etykiecie - instrukcji stosowania.*

Przeniesienie powyższych zapisów do aktu prawnego rangi ustawowej lub do rozporządzenia może zapewnić ich większą skuteczność, gdyż w stanie aktualnym dobre praktyki stanowią normy stosowane dobrowolnie przez użytkowników, a za ich naruszenie nie grozi sankcja prawna. Jedyną sankcją wobec beneficjentów dopłat bezpośrednich jest utrata finansowania. Stąd też należy rozważyć zasadność dodania do przepisu art. 35 ust. 3 u.ś.o.r. nowego obowiązku wobec użytkowników profesjonalnych poprzez dodanie ustępu 3a „Użytkownicy profesjonalni stosują środki ochrony roślin z uwzględnieniem dobrych praktyk rolniczych”. W tym przypadku wskazane jest również dodanie w art. 35 u.ś.o.r. ustępu 7 z odpowiednią delegacją ustawową dla Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w celu określenia warunków i sposobu stosowania dobrych praktyk rolniczych, do którego Załącznik mógłby stanowić ww. Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej wraz z uzupełniającymi zasadami wynikającymi z ZDPR. Dodatkowo, powyższe zasady można by uzupełnić o inne wymogi np. obligatoryjne zostawianie skrajów pól, miedz, żywopłotów.

Dopłaty dla rolników

Zgodnie z art. 91 ust. 1 Rozporządzenia nr 1306/2013 w przypadku gdy beneficjent, o którym mowa w art. 92³⁰, nie przestrzega przepisów dotyczących zasady wzajemnej zgodności, ustanowionych w art. 93, nakłada się na niego karę administracyjną.

Zgodnie z art. 93 ust. 1 ww. Rozporządzenia, przepisy dotyczące zasady wzajemnej zgodności obejmują podstawowe wymogi w zakresie zarządzania wynikające z prawa unijnego oraz normy utrzymania gruntów w **dobrej kulturze rolnej** zgodnej z ochroną środowiska, ustanowione na poziomie krajowym i wymienione w załączniku II, i odnoszące się do następujących obszarów:

- a) środowisko, zmiana klimatu oraz utrzymanie gruntów w dobrej kulturze rolnej;
- b) zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt i zdrowie roślin;
- c) dobrostan zwierząt.

³⁰ Artykuł 92 Rozporządzenia nr 1306/2013: Art. 91 stosuje się do beneficjentów otrzymujących płatności bezpośrednio na podstawie rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, płatności na podstawie art. 46 i 47 rozporządzenia (UE) nr 1308/2013 oraz roczne premie na podstawie art. 21 ust. 1 lit. a) i b), art. 28-31, art. 33 i 34 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013. Art. 91 nie stosuje się jednak do beneficjentów uczestniczących w systemie dla małych gospodarstw, o którym mowa w tytule V rozporządzenia (UE) nr 1307/2013. Kara przewidziana w tym artykule nie ma także zastosowania do wsparcia, o którym mowa w art. 28 ust. 9 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013.

Natomiast zgodnie z art. 99 ust. 1 ww. Rozporządzenia, **karę administracyjną przewidzianą w art. 91 stosuje się w drodze zmniejszenia całkowitej kwoty płatności lub wykluczenia z płatności wymienionych w art. 92, które zostały lub mają zostać przyznane danemu beneficjentowi w odniesieniu do wniosków o przyznanie pomocy, które złożył lub złoży w roku kalendarzowym, w którym stwierdzono nieprawidłowość. W celu obliczenia zmniejszeń i wykluczeń uwzględnia się dotkliwość, zasięg, trwałość i powtarzalność stwierdzonej niezgodności, jak również kryteria określone w ust. 2, 3 i 4.**

Zgodnie z art. 42. u.p.b. w przypadku stwierdzenia niezgodności dot. wszelkich wymagań wynikających z Rozporządzenia nr 1306/2013 lub przepisów krajowych, w ramach kontroli rolników otrzymujących dopłaty bezpośrednio, oceny wagi stwierdzonej niezgodności, dokonuje się w raporcie, przypisując tej niezgodności odpowiednią liczbę punktów, a w przypadku stwierdzenia celowej niezgodności, oceny wagi tej niezgodności dokonuje się w tym raporcie odrębnie, przypisując jej odpowiednią liczbę punktów. Następnie, liczba punktów przypisana stwierdzonym niezgodnościom w raporcie jest uwzględniana przy dokonywaniu zmniejszeń lub wykluczeń. W końcu, ocena wagi stwierdzonej niezgodności, dokonana w raporcie, jest uwzględniana w dalszych postępowaniach w sprawach dotyczących pomocy finansowej w ramach działań objętych programem rozwoju obszarów wiejskich, określonych w przepisach o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w których warunkiem przyznania tej pomocy w pełnej wysokości jest spełnianie wymogów lub norm przez rolnika będącego wnioskodawcą lub beneficjentem tej pomocy.

Zgodnie z Załącznikami do Rozporządzenia dot. liczby punktów, do takich niezgodności zalicza się nieprzestrzeganie przez rolników obowiązku:

- *zakazu niszczenia siedlisk i ostoi będących obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania ptaków,*
- *stosowania środków ochrony roślin i produktów biobójczych zgodnie z oznakowaniem lub etykietą,*
- *posiadania dokumentacji stosowania środków ochrony roślin i produktów biobójczych,*
- *właściwego stosowania środków ochrony roślin, zasad dobrej praktyki ochrony roślin, warunków z art. 31 Rozporządzenia nr 1107/2009 i podanych na etykietach.*

Powyższe niezgodności nie zostały zaliczone do kategorii drobnych niezgodności wynikających z zaniedbania (Załącznik nr 4). Zgodnie z art. 99 ust. 2 Rozporządzenia nr 1306/2013, państwa członkowskie mogą stworzyć system wczesnego ostrzegania stosowany w przypadkach niezgodności, które z uwagi na swoją **nieznaczną dotkliwość, zasięg i trwałość w należycie uzasadnionych przypadkach nie prowadzą do zmniejszenia lub wykluczenia**. W przypadku gdy państwo członkowskie zadecyduje o skorzystaniu z tej możliwości, właściwy organ przesyła beneficjentowi **wczesne ostrzeżenie**, w którym powiadamia go o stwierdzeniu niezgodności i o obowiązku podjęcia **działania**

naprawczego. W przypadku gdy kolejna kontrola wykaże, że niezgodności nie naprawiono, zmniejszenie zgodne z akapitem pierwszym stosuje się z mocą wsteczną. Gdyby tak się stało to zgodnie z art. 44 u.p.b. w przypadku stwierdzenia tych niezgodności nie stosowałoby się kary administracyjnej z tytułu nieprzestrzegania wzajemnej zgodności.

Stąd też, załączniki nr 5 i nr 6 do Rozporządzenia dot. liczby punktów, określają wyrażoną w procentach wielkość kary administracyjnej, w zależności od liczby punktów przypisanych stwierdzonym naruszeniom i niezgodnościom celowym.

Podsumowując należy uznać, że w przypadku stwierdzenia niezgodności określonych w załącznikach do Rozporządzenia dot. liczby punktów, właściwy organ oblicza liczbę punktów oraz odpowiadającą im procentowo wielkość kary administracyjnej i w zależności od wyniku zmniejsza całkowitą kwotę płatności lub wyklucza beneficjenta. Zatem, w przypadku nieprzestrzegania wymagań, płatności bezpośrednio są redukowane proporcjonalnie do naruszeń. Wymiar sankcji za nieprzestrzeganie wymogów podstawowych będzie uzależniony od wielu czynników. Podstawowe rozróżnienie to niezgodność z przepisami wynikająca z zaniedbania rolnika (nieumyślność) i wina rolnika (celowość). Ponadto, przy określaniu wymiaru sankcji brane pod uwagę są takie elementy jak: powtarzalność, zasięg, dotkliwość, trwałość. Zgodnie z art. 41a u.p.b. w przypadku gdy w wyniku ustaleń dokonanych w ramach kontroli administracyjnej lub kontroli na miejscu zostanie stwierdzone, że istnieje konieczność dokonania zmniejszenia danej płatności lub wykluczenia z płatności, w tym wynikająca ze stwierdzonych nieprawidłowości lub niezgodności, lub nałożenia pozostałych kar administracyjnych, **Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zmienia ją bez zgody strony, jeżeli płatność ta nie została jeszcze wypłacona i nie upłynął termin jej wypłaty.**

Ponadto, płatność z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, czyli **zazielenienie**, to obowiązkowy komponent nowego systemu płatności bezpośrednich. Zazielenienie jest realizowane przez:

- **dywersyfikację upraw,**
- **utrzymanie trwałych użytków zielonych (TUZ),**
- **utrzymanie obszarów proekologicznych (EFA).**

Ponadto możliwa jest realizacja dywersyfikacji upraw poprzez praktykę równoważną w ramach działania rolnośrodowiskowo – klimatycznego PROW 2014 – 2020, poprzez realizację wymogu: *zastosowanie minimum 4 upraw w plonie głównym w ciągu roku w gospodarstwie, w tym udział głównej uprawy, oraz łącznie zbóż w strukturze zasiewów nie może przekraczać 65% i udział każdej uprawy nie może być mniejszy niż 10%.* Zgodnie z art. 44 ust. 4 Rozporządzenia 1307/2013 przez uprawy rozumie się :

- a) uprawę dowolnego z różnych rodzajów zdefiniowanych w klasyfikacji botanicznej upraw;
- b) uprawę dowolnego gatunku w przypadku Brassicaceae, Solanaceae i Cucurbitaceae;

c) grunt ugorowany;

d) trawę lub inne pastewne rośliny zielne.

Wszyscy rolnicy uprawnieni do jednolitej płatności obszarowej zobowiązani są do realizacji zazielenienia. W zależności od ilości posiadanych w gospodarstwie gruntów ornych oraz udziału trwałych użytków zielonych, rolnicy są zobowiązani do przestrzegania jednej, dwóch lub trzech praktyk zazielenienia.

Przepisy unijne określają **szereg wykluczeń z obowiązku ich stosowania**, m.in. gospodarstwa, w których ponad 75% użytków rolnych to trwałe użytki zielone lub gospodarstwa o wysokim (ponad 75%) udziale gruntów ornych wykorzystywanych do produkcji traw lub innych zielonych roślin pastewnych albo ugorowanych, z uwagi na korzystne oddziaływanie na środowisko, są zwolnione z obowiązku realizacji dywersyfikacji upraw lub utrzymywania obszarów proekologicznych. Gospodarstwa uczestniczące w systemie dla małych gospodarstw rolnych zgodnie z art. 61 rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, pomimo, że są zwolnione z realizacji zazielenienia są uprawnione do otrzymania tej płatności. Grunty objęte uprawami wieloletnimi, tzw. uprawami trwałymi, są wyłączone z obowiązku spełniania zazielenienia. W załączniku nr 1 przedstawiono przykładową listę roślin zaliczanych do upraw trwałych³¹.

Prawo miejscowe

Zgodnie z art. 4 ust. 1 i ust. 2 pkt 7 ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach rada gminy, po zasięgnięciu opinii państwowego powiatowego inspektora sanitarnego, uchwała regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy, będący aktem prawa miejscowego, określającym szczegółowe zasady **dotyczące wymagań utrzymywania zwierząt gospodarskich na terenach wyłączonych z produkcji rolniczej, w tym także zakazu ich utrzymywania na określonych obszarach lub w poszczególnych nieruchomościach.**

Z powyższego wynika, że zasadniczo, o ile gmina nie wprowadzi zakazu utrzymywania zwierząt gospodarskich na terenach wyłączonych z produkcji rolniczej, to stawianie ulów jest dozwolone. W przypadku ustalenia dodatkowych wymagań, utrzymywanie ulów jest uzależnione od realizacji tych wymagań.

³¹ <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Platnosci-bezposrednie/Archiwum/Platnosci-bezposrednie-w-2015-r/Zazielenie-WPR>

III. WNIOSKI

1. Przepisy prawa unijnego jak i prawa polskiego zawierają podstawowe postanowienia w zakresie ochrony owadów zapylających przy uwzględnieniu, że są one objęte ogólnym reżimem ochrony zwierząt oraz szczegółowymi przepisami chroniącymi owady pożyteczne, w tym pszczołę miodną będącą zwierzęciem gospodarskim.
2. Integrowana ochrona roślin, integrowana produkcja roślin oraz dobre praktyki stanowią ważne zbiory praktyk, których celem jest realizacja zasady zrównoważonego rozwoju w rolnictwie. Z jednej strony, wymóg stosowania powyższych zasad jest uzależniony albo od kwalifikacji do konkretnej grupy (np. użytkownicy profesjonalni) albo od otrzymania finansowania z instrumentów unijnych (np. dopłaty bezpośrednie). Stąd też należy rozważyć wprowadzenie powszechnego wymogu stosowania powyższych zasad. Z drugiej strony, część powyższych zasad ujęta jest w aktach prawnych o mocy wiążącej, podczas gdy dobre praktyki stanowią normy niewiążące ujęte w kodeksach, których przeniesienie do aktów o mocy wiążącej jest zasadne w celu zwiększenia ich mocy i skuteczności.
3. Należy rozważyć objęcie ochroną gatunkową poszczególnych gatunków owadów zapylających oraz wprowadzenie odrębnego rozdziału do ustawy o ochronie przyrody zawierającego zobowiązania poszczególnych podmiotów (np. użytkowników środków ochrony roślin i gmin) w zakresie uwzględniania w swoich działaniach wszelkich programów, strategii i dobrych praktyk mających znaczenie dla ochrony owadów zapylających.
4. W odniesieniu do zasad związanych z wprowadzaniem do obrotu oraz stosowaniem środków ochrony roślin, należy zwrócić uwagę na :
 - a. kluczowe znaczenie procedury wydawania zezwolenia na wprowadzenie środka do obrotu, w ramach której ustalana jest treść etykiety,
 - b. możliwość wycofania, zmiany i nieodnowienia ww. zezwolenia przez organ,
 - c. zasadności przyjęcia szczegółowych regulacji w zakresie mieszania środków ochrony roślin (tzw. „tank-mix”),
 - d. mniejszy zakres zobowiązań wobec użytkowników nieprofesjonalnych w porównaniu z obowiązkami użytkowników profesjonalnych,
 - e. zróżnicowanie sposobu i wymogów stosowania tych środków w zależności od sprzętu (np. agrolotniczego) co przekłada się na zróżnicowanie poziomu ochrony owadów zapylających,
 - f. nieskuteczne i zbyt ograniczone obowiązki w zakresie ostrzegania sąsiadów przed stosowaniem środków ochrony roślin,
 - g. możliwość wprowadzenia zakazu stosowania neonicotynoidów w polskim prawodawstwie niezależnie od przepisów unijnych, oraz
 - h. zwiększenie poziomu ochrony zwierząt i środowiska przed negatywnymi skutkami stosowania środków ochrony roślin do poziomu ochrony zapewnionej ludziom.
5. W zakresie dotyczącym ścigania i karania naruszeń przepisów opisanych w analizie, nasuwa się wnioski dotyczące po pierwsze, niskiej świadomości i wiedzy organów Policji w zakresie ochrony owadów pożytecznych, a po drugie, zbyt niskich wymiarów kar przewi-

dzianych za naruszenia konkretnych postanowień. W świetle powyższego należy rozważyć zaostrenie sankcji prawnych poprzez zwiększenie wymiaru kary lub zmianę reżimu z odpowiedzialności karnej na odpowiedzialność administracyjną.

6. W końcu, jednym z działań mogących pozytywnie wpłynąć na motywację rolników może być wprowadzenie certyfikatu „produkcji przyjaznej owadom zapylającym” na wzór certyfikatu integrowanej produkcji roślin.